

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ ANABİLİM DALI

**TARİHSEL SÜREÇTE ÖNEMLİ SALGIN HASTALIKLAR VE
COVID-19'UN SEKTÖREL AÇIDAN EKONOMİK ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
İBRAHİM GÖKTÜRK

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH EROL

VAN-2021

KABUL VE ONAY

İbrahim GÖKTÜRK tarafından hazırlanan “ <i>Tarihsel Süreçte Önemli Salgın Hastalıklar ve Covid-19’un Sektörel Açıdan Ekonomik Etkileri</i> ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah EROL Anabilim Dalı: Uluslararası Politik Ekonomi ABD Üniversite Adı: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum /onaylamıyorum	.....
Başkan: Doç. Dr. Abidin ÖNCEL Anabilim Dalı: İktisat ABD Üniversite Adı: Sakarya Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Erkan AFŞAR Anabilim Dalı: Uluslararası Politik Ekonomi ABD Üniversite Adı: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Tez Savunma Tarihi:	15/01/2021
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 18.01.2021

İbrahim GÖKTÜRK

Yüksek Lisans Tezi

İbrahim GÖKTÜRK

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2021

TARİHSEL SÜREÇTE ÖNEMLİ SALGIN HASTALIKLAR VE COVID-19'UN SEKTÖREL AÇIDAN EKONOMİK ETKİLERİ

ÖZET

Tarihsel süreç içerisinde birçok pandemi (Tüm ülkeyi veya tüm dünyayı etkileyen salgın bir hastalığı tanımlamak için kullanılır.) ve epidemiy (salgın belli bir insan popülasyonunun da, belli bir periyotta, yeni vakalar gibi görülen ancak önceki tecrübelerle göre beklenenden fazla etki gösteren hastalıktır) insanlığı derinlemesine etkilemiştir. Pandemilerin en etkili yönlerinden biride yayılma hızları iler birlikte ortaya çıkan zincirleme etkilerinin dünya çapında olmalarıdır. Pandemiler ilk olarak sağlık sisteminin ardından da sosyoekonomik, turizm, kültürel, politik gibi pek çok alandaki işleyişi negatif yönde etkisi altına almaktadır. Pandemilerin etkisi altında kalan coğrafi bölge ve ülkeler pandemiyin yaratmış olduğu etkileri en aza indirmek için sağlık, siyasi, ekonomik, sosyolojik gibi alanlarda çeşitli tedbirler alarak pandemilerin yarattıkları yıkımlardan en düşük seviyede etkilenmek için çeşitli yöntemler uygulamışlardır. Küresel alanda etkili olan ve ilk olarak Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Korona virüs ailesinden olan (COVID-19) ilk başlarda çok ciddiye alınmaması, ortaya çıktığı coğrafyada kalacağına inanılmasının ardından Avrupa'ya ve devamında da tüm dünyaya yayılarak felaketler zincirine neden olmuştur. Yaşanan bu salgın hastalığının etkisini kimse bu kadar tahmin edemezdi savaşların bile yapamadığını bir salgın tek başına yapmıştır. Ülkelerin

sağlık sekt6r6nde ki g6c6, k6resel g6çlerin ekonomi ve sağlık sekt6r6ndeki y6netimi Covid-19 vir6s6ne karşı çok ciddi sınav vermiştir.

Ortaya çıkan bu yeni tip korona vir6s salgını 6lkemizde de etkisini g6stererek 6nemli olumsuz etkileri olmuştur. Bu çalışma tarih boyunca d6nyayı etkisi altına alan salgınların neler olduğu ve etkileri korona vir6s6n ne olduğu nasıl yayılıp bir pandemiye d6n6řt6đ6, alınan 6nlemlerin ekonomiye, sosyal yaşama, ulaşıma, turizme olan etkileri ve sonuçlarının tespitinin yapılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Tarihteki salgın hastalıklar, Salgınların ekonomik etkileri.

Sayfa Sayısı: X+81

Tez Danışmanı: Dr. 6đr. 6yesi Abdullah EROL

M.Sc. Thesis

İbrahim GÖKTÜRK

**VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES**

January 2021

**SIGNIFICANT OUTBREAK DISEASES IN THE HISTORICAL PROCESS
AND THE ECONOMIC EFFECTS OF COVID-19 IN TERMS OF THE
SECTOR**

ABSTRACT

In the historical process, many pandemics (used to describe an epidemic disease affecting the whole country or the whole world.) And epidemic (an epidemic is a disease that is seen as new cases in a certain human population, in a certain period, but has an effect more than expected according to previous experiences) has deeply affected humanity. . One of the most effective aspects of pandemics is that the knock-on effects that occur together with their spreading rate are worldwide. Pandemics negatively affect the health system and then the functioning of many areas such as socioeconomic, tourism, cultural and political. Geographical regions and countries under the influence of pandemics have taken various measures in areas such as health, political, economic and sociological in order to minimize the effects of the pandemic, and have implemented various methods to minimize the effects of pandemics. Being a member of the Corona virus family (COVID-19), which is effective in the global arena and first appeared in Wuhan, China in December 2019, was not taken too seriously at first and was believed to remain in the geography where it emerged, and then disasters spread to Europe and the whole world. caused the chain. Nobody could have predicted the extent of this epidemic so much that an epidemic alone did what wars could not do. The power of countries in the health

sector, the management of global powers in the economy and health sector has given a serious test against the Covid-19 virus.

This new type of coronavirus epidemic that has emerged has also had significant effects in our country. This study aims to determine the effects and effects of the epidemics that have affected the world throughout history and how the corona virus has spread and turned into a pandemic, the effects and consequences of the measures taken on the economy, social life, transportation, tourism.

Key words: Covid-19, Epidemics in history, Economic effects of epidemics.

Sayfa Sayısı: X+81

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah EROL

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	V
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	VIII
TABLOLAR DİZİNİ	IX
ÖN SÖZ.....	X
GİRİŞ	1
A. Çalışmanın Metodolojisi.....	2
B. Çalışmanın Arka Planı	2
C. Çalışmanın Problem Cümlesi	3
D. Çalışmanın Soruları	3
E. Çalışmanın Amaçları	3
F. Çalışmanın Önemi.....	4
G. Çalışmanın Kapsamı.....	4
H. Çalışmanın Organizasyonu.....	4
1. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE SALGIN HASTALIKLAR.....	5
1.1 Amvas Vebası.....	7
1.2. Kara Veba.....	7
1.3. İspanyol Gribi.....	8
1.4. Kolera Salgını.....	9
1.5. Hong Kong Gribi.....	11
1.6. Çiçek Hastalığı	12
1.7. Kuş Gribi	14
1.8. Domuz Gribi.....	17
1.9. Sarıhumma Virüsü.....	18
1.10. Hıv-Aids Virüsü	20
1.11. COVID-19 (CORONA VİRÜSÜ).....	23
1.11.1. COVID-19' un Teorik Anlamı	23
1.11.2. Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19)nedir?	24

1.11.3. COVID-19' un Belirtileri nelerdir?	25
1.11.4. COVID-19 Virüsünün Ortaya Çıkışı ve Bulaşma Yöntemleri Nelerdir?25	
1.11.5. COVID-19' un Risk Grubu Kimlerdir?	27
1.11.6. COVID-19 Virüsünden Korunma Yöntemleri Nelerdir?	28
1.11.7. COVID-19' un Tedavi Yöntemleri Nelerdir?.....	29
2. COVID-19'UN KÜRESEL EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	30
2.1. COVID-19' un Küresel Ekonomide Meydana Getirdiği Değişimler.....	31
2.2. COVID-19 Salgınının Ülkeler Üzerindeki Makroekonomik Etkisi.....	33
3. COVID-19 SALGINININ SEKTÖRLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	37
3.1. Havacılık Sektörüne Etkileri	37
3.2. Enerji Sektörü Üzerine Etkisi.....	42
3.3. E-Ticaret Üzerindeki Etkileri	43
3.4. Tedarik Zincirleri Üzerindeki Etkileri.....	46
3.5. Tarım Sektörüne Etkisi.....	47
3.6. İşsizlik Üzerindeki Etkisi	48
4.COVID-19 SALGINININ TÜRKİYE'DE BAŞLANGICI	50
4.1. COVID-19' un Türkiye'deki Ekonomik Etkileri	51
4.2. COVID-19' un Turizm Üzerindeki Etkileri	54
4.3. COVID-19' un Türkiye Turizmüne Etkileri	56
4.4. Medikal Turizm Üzerindeki Etkileri	61
4.5. Türkiye Özelinde Ortaya Çıkardığı Fırsatlar.....	65
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	66
KAYNAKÇA	68
ÖZGEÇMİŞ.....	.....
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU.....	.....

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
IMF	Uluslararası Para Fonu
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
SARS	Şiddetli Akut Solunum Sendromu
MERS	Orta Doğu Solunum Sendromu
AIDS	Akkiz İmmün Yetmezlik Sendromu
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
BİST	Borsa İstanbul
IATA	Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği
UNWTO	Dünya Turizm Örgütü
JCI	Uluslararası Ortak Komisyon
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1: Tarihten Günümüze Salgın Hastalıklar	6
Şekil 2: Kolera Virüsünün Anatomik Görünümü	9
Şekil 3: Çiçek Hastalığı Virüsünün Anatomik Görünümü	12
Şekil 4: Kuş Gribinin (Avian iInfluenza) Anatomik Yapısı	14
Şekil 5: Göçmen Kuşların Türkiye Üzerindeki Rotaları	15
Şekil 6: Kuş Gribinin Yaşamsal Döngüsü	16
Şekil 7: Domuz Gribi (H1N1) Virüsünün Anatomik Görünümü	17
Şekil 8: Sarıhumma Virüsünün Anatomic Görünümü	19
Şekil 9: HIV-AIDS Virüsünün Virion Yapısı	20
Şekil 10: COVID-19'un Anatomik Yapısı	24
Şekil 11: Ortalama Olarak Her Hasta Kişinin Kaç Kişiyi Enfekte Edeceğinin Bir Ölçüsü	27
Şekil 12: Mart Ayı İçin Küresel Hava Trafiği Karşılaştırması (2019-2020).....	41
Şekil 13: Tedavi Amacıyla Türkiye'ye Gelenlerin Yıllara Göre Sayıları.....	64

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1: Ülkemizde 2015 ile 2019 Yılları Arasında HIV ve AIDS Virüsünden Kaynaklı Toplam Vaka Sayısının ve Ölümünün Dağılımı.....	22
Tablo 2: Ülkemizde 1985 ile 2019 Yılları Arasındaki AIDS Vakalarının Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı	23
Tablo 3: Salgınlar Döneminde Küresel Belirsizlik Endeksi	33
Tablo 4: IMF Tarafından Yapılan Büyüme Tahminleri (2019-2021).....	35
Tablo 5: Uluslararası Para Fonunun (IMF), Seçilen Ülkeler İçin Büyüme Tahminleri.....	36
Tablo 6: Ülkelerin Dış Hat Yolcu Koltuk Kapasitesinin Azaltılması Mart 2020	39
Tablo 7: 2020 İlk Çeyrek Dünya Hava Trafik Değişimi.....	40
Tablo 8: Petrol Ve Doğalgaz Fiyatlarında Dalgalanmalar	43
Tablo 9: Koronavirüs Salgını Krizinde Bazı Ülkelerde, E-Ticaret Hacminde Oluşan Değişim Tablosu	44
Tablo 10: Salgın Nedeniyle E-Ticarette En Hızlı Düşüş Yaşayan Ürünlere Örnekler	45
Tablo 11: İşsizlik Oranlarının Yıllara Göre Değişimi.....	49
Tablo 12: Salgın Öncesi Ve Sonrası Türkiye'nin Değişen Büyüme Tahminleri % ..	51
Tablo 13: Mart 2020 Dünya Borsalarındaki Değişim.....	52
Tablo 14: Ocak 2020 - Haziran 2020 Arasındaki BİST Endeksi.....	53
Tablo 15: Türkiye'ye Gelen Yurt Dışında İkamet Eden Vatandaş Ziyaretçilerin Yıllara Ve Aylara Göre Dağılımı.....	58
Tablo 16: 2018-2020 Yılları Ağustos Ayında Ülkemize Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlere Göre Dağılımı İlk 5 Ülke.....	59
Tablo 17: Türkiye'nin ve Diğer Ülkelerin Salgın Karşısındaki Durumu	60
Tablo 18: Ülkemizde JCI akreditasyon belgesine sahip olan hastanelerin şehirlere göre dağılım bilgileri verilmiştir	63

ÖN SÖZ

Bu çalışmada tarih boyunca insanlığı derinden etkileyen önemli salgın hastalıklar ele alınmış olup, içinde bulunduğumuz dönemi derinden etkileyen ve etkilemeye eden Covid-19 virüsünün yarattığı ekonomik etkiler önemli sektörler çerçevesinde incelenerek yaratmış olduğu sosyal etkiler incelenmiştir.

Bu çalışmanın hayata geçirilmesi sürecinde bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım İşletme Bölüm Başkanı Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir GÜMÜŞ' e araştırmanın her bir aşamasında görüşleriyle beni destekleyen, samimiyetini her zaman hissettiren ve beni doğru yönde yönlendiren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Abdullah EROL' a, Dr. Öğr. Üyesi Erkan AFŞAR' a desteğini ve yardımlarını esirgemeyen Yüzüncü Yıl Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi anabilim dalı öğretim üyelerine, sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmamda desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen, bana olan güvenlerini hiç kaybetmeyerek sabır gösteren eşim Merve GÖKTÜRK' e ve aileme teşekkür ederim.

İbrahim GÖKTÜRK

Van, 2021

GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan bu yana salgın hastalıkların sebep olduğu birçok ölüme tarih tanıklık etmiştir. Bazen bu salgın hastalıklar savaşların dahi yapamadığı kaybın daha fazlasını insanoğluna yaşatmıştır. Salgın hastalıklar, sadece insanların yaşamlarını kaybetmeleriyle yetinmeyip ani nüfus kayıplarına, sosyal yaşamın bozulmasına, üretimin durmasına, ekonomilerin çökmesine neden olmuştur.

Öyle ki 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde insanoğlunun yeni tanıştığı Covid-19 virüsü 31 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan kentinde bulunan canlı hayvan pazarında baş göstererek süratle insandan insana temas ve solunum yoluyla bulaşarak tüm Dünya'ya yayılım göstermiştir. Bu virüs insanlarda başta normal bir grip gibi belirtiler gösterip kuru öksürük, baş ağrısı, eklem ağrısı, ateş, ishal, tat ve koku almada güçlük, solunum güçlüğü gibi belirtiler göstererek insanların hayatlarını kaybetmelerine neden olmuştur, 11 Mart 2020'de ortaya çıkan bu virüsü Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ-WHO) pandemi ilan etmiştir. Öyle ki 08.02.2021 itibariyle güncel olarak dünyada aktif vaka sayısı 105 milyonu aşmış, 2.3 milyondan fazla kişinin ölümüne neden olmuştur. Ülkelerin bulaşma riskini en aza indirmek için birçok önlem almak zorunda kalmıştır. Bunlardan bazıları seyahat kısıtlamaları, tecrit uygulamaları, uzaktan çalışma, iş yerlerinin kapatılması, sokağa çıkma yasakları gibi uygulamalarla önlem almaya çalışmışlardır. Ancak bu tedbirler ani talep şoklarına neden olmuş, küresel ekonomide tedarik zincirinde aksamalara, üretimde aksaklıklara, işsizlik üzerinde artışlara ve ekonomik küçülmeler gibi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu salgından en fazla etkilenen ülkelerin başında da küresel güçler olarak bilinen ABD, Avrupa, Çin gibi ülkelerin en fazla bedel ödediği görülmüştür.

Mevcut küresel salgının yaşattığı olumsuzlukların yanında bazı fırsatları da beraberinde getirmiştir. Ülkelerin sağlık sektöründeki güçleri medikal turizm için fırsat olmuş ve ekonomik tercihler için eksen değişikliğine doğru yeni fırsatlar ortaya çıkarmıştır.

A. Çalışmanın Metodolojisi

Bu bölüm, bu çalışmada kullanılan metodolojiyi açıklamaktadır. Birincil ve İkincil kaynaklar güvenilirliğinin fazla olmaması açısından dolayı internet üzerinden taranıp derlenip bir araya getirilerek salgınların epidemiyolojisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada kullanılan veri setlerine ait kodlar verilere ait açıklamalara yer verilmiştir. Çalışmada kullanılan veri setlerinin zaman aralığının belirlenmesinde ise Covid-19 salgınının Çin’de baş gösterdiği tarih 31 Aralık 2019 olup. Ülkemizde ortaya çıktığı tarih ise 11 Mart 2020 haftası olarak kabul edilmiştir.

Küresel Covid-19 salgının Türkiye’de ve Dünya’da sektörler üzerinde etkisini seçilmiş ana sektörler üzerinden inceleyen bu kapsamlı çalışma, salgının ekonomik sonuçlarının her sektörün kendi doğasında değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Bu sayede seçilen sektörlerle etkileri incelenip, değerlendirme yapılabilecek, ek olarak salgının sektörlerle etkileri yapılan karşılaştırmalı yorumlamalar ile değerlendirilebilecektir. İncelenen literatür de bu derece kapsamlı veri seti analizini içeren ve detaylı incelemelere sahip çalışmaların Türkiye için eksikliği, çalışmanın etkisini artırmakta ve literatüre katkısı açısından önem arz etmektedir.

B. Çalışmanın Arka Planı

Covid-19 salgınının çıkışı ile birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye dede ekonomik anlamda bir kriz yaşamasına neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı, ortaya çıkan Covid-19 pandemisinin etki gösterdiği süre içerisinde sağlık ve ticaret açısından, sosyoekonomik ve kültürel açıdan etkilerinin analizini yapmak, Covid-19’un özellikle sektörel bazda ekonomik etkilerinin en fazla olduğu alanların ve bu alanlarda oluşan risk ve etkileri azaltma çabalarındaki politikaları incelemek olmuştur. Bu çalışma kapsamında pandemi süresince Covid-19’un öncelikle küresel ekonomik parametreler üzerinde göstermiş olduğu etkileri ile yapılan araştırmaya yer verilmiştir. Yapılan bu araştırma, sektörel bazda veriler ile desteklenerek verilmiştir.

Ortaya çıkan Covid-19 pandemisinin küresel açıdan meydana getirdiği bilinmezlik etkilerinin en fazla etki alanlarından olan, kamuya güvenin sarsılmasına neden olmuş, üretim, tüketim ve hizmet piyasalarında ciddi dalgalanmalara neden

olmuştur. Oluşan etkiler neticesinde geri dönüşü olmayan küresel ekonomik ve politik sonuçlara neden olmuştur.

C. Çalışmanın Problem Cümlesi

Tarih boyunca insanoğlu daima salgın hastalıklarla mücadele etmiştir. Tezin temel amacı 21.yy içinde baş gösteren Covid-19 salgınının günümüz sağlık sisteminin yeterliliğini, küresel ekonomi üzerindeki etkileri, günümüz teknolojisinin yeterliliği, sosyal yaşam üzerindeki değişimlerin etkileri üzerindeki sonuçlara odaklanarak, arşiv kayıtları incelenmeye çalışılmış, geçmiş ve yakın dönemdeki salgınlar, Covid-19 ile ilgili okumalar ve taramalar yapılarak analizi yapılmaya çalışılmıştır.

D. Çalışmanın Soruları

Bu araştırma ile aşağıdaki sorular cevaplanmaya çalışılmıştır.

1. Tarihsel süreç içerisindeki önemli salgın hastalıkların yarattığı etkiler nelerdir?
2. Covid-19' un sosyal yaşama etkileri nelerdir?
3. Ekonomik olarak Dünya'ya etkileri nelerdir?
4. Türkiye üzerindeki ekonomik etkileri ve ekonomiye katkıları nelerdir?

E. Çalışmanın Amaçları

Bu araştırma ile hedeflenen amaç aşağıdaki sorulara cevap bulmaktır.

1. Mevcut sağlık sisteminin ve teknolojinin salgın karşısında yeterliliğini öğrenmek.
2. Salgına karşı alınan tedbirlerin ve önlemlerin sonuçlarını öğrenmek.
3. Dünya genelinde alınan tedbirlerin ekonomi üzerindeki etkilerinin analizi yapmak
4. Salgın sürecindeki pozitif etkilenen sektörler ve fırsatları tespit ederek değerlendirmek amaçlanmıştır.

F. Çalışmanın Önemi

Küresel olarak insanlığı etkisi altına alan Covid-19 virüsünün yaratmış olduğu etkiyi inceleyerek salgına dönüşme sürecini, neden olduğu sosyolojik etkinin yanında makroekonomik dengelerdeki neden olduğu değişimler ele alınmış olup; Covid-19 pandemisi sürecinde oluşan küresel ekonomik yıkımdan en fazla etkilenen başlıca sektörlerin incelemesine değinilmiştir.

G. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmada tarihsel süreç içerisindeki insanlığı en çok etkilemiş olan salgınların önemli gördüklerini esas alarak salgın hastalıkların ve etkilerini detaylandırmadan ifade etmeye çalıştım bunun asıl nedeni çalışmanın asıl konusunu oluşturan Covid-19 virüsünün kapsamlı ve detaylı biçimde ifade etmektir.

Bu çalışma ayrıca Covid-19 virüsünden en fazla etkilenmiş sektörlerin neler olduğu, nasıl etkilendiklerini ve sonuçlarının neler olduğunu en güncel veriler ile ifade etmeye çalıştım fakat konunun güncel olması sürekli mevcut bilgi ve verilerin değişime uğraması konunun ileriki süreçte de değişime ve güncellemeye açık olduğunu göstermektedir.

H. Çalışmanın Organizasyonu

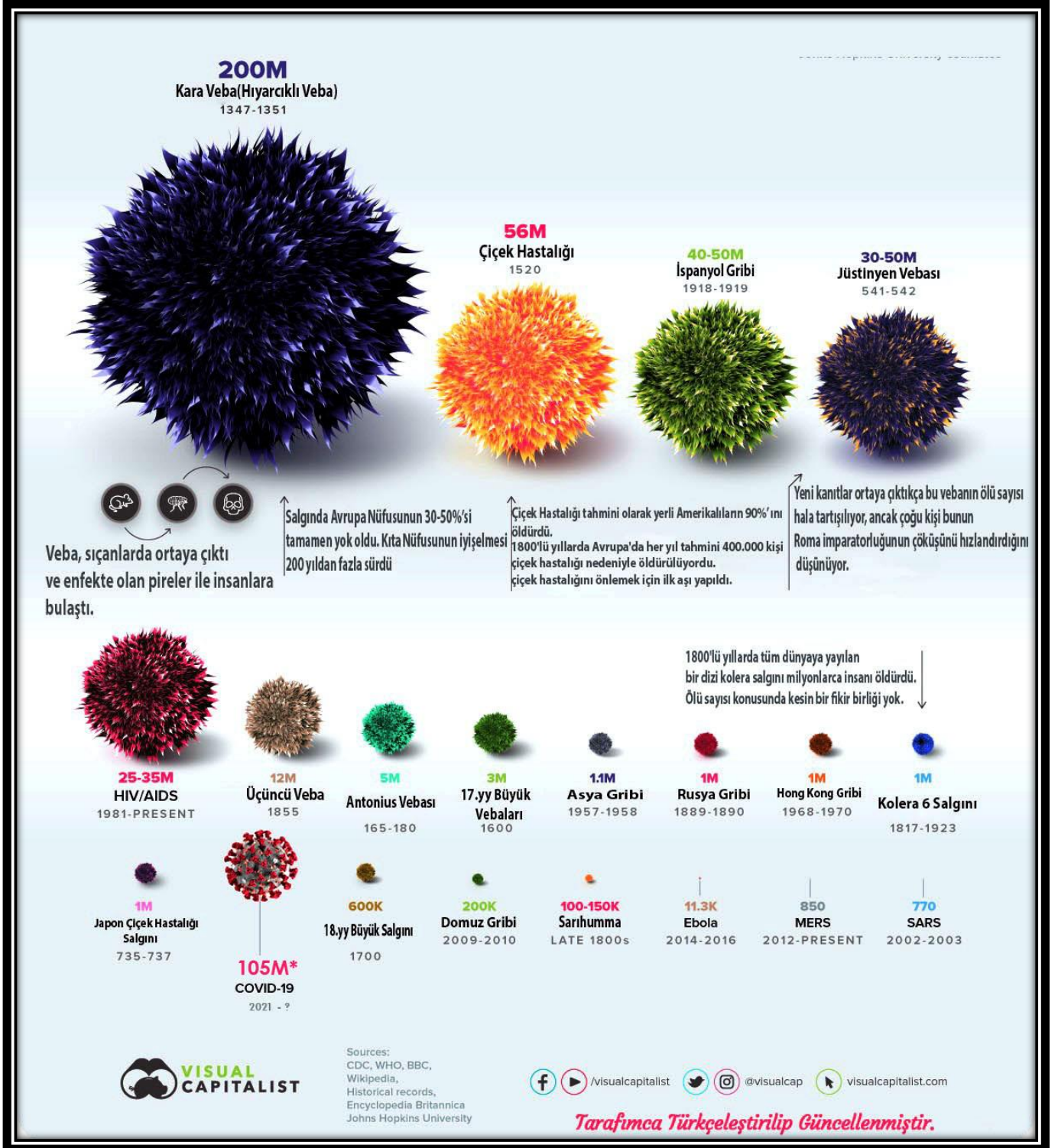
Bu çalışmanın birinci bölümünde; Tarihsel süreç içerisinde insanlığa derin etkileri olmuş salgın hastalıkların neler oldukları ve yarattığı etkilerin neler olduğu açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; Covid-19 'un epidemolojisi, teorik anlamı, bulaşma yolları, risk grupları, tedavi yöntemleri ve korunma yolları incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde; Küresel ekonomi üzerindeki etkileri ve makroekonomi değişkenleri incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise; Covid-19 salgınından Dünya'da ve Ülkemizde en fazla etkilenen alanlar kapsamlı olarak incelenmiştir.

1. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE SALGIN HASTALIKLAR

Salgınların varlığı çok eski tarihlere dayanmaktadır çünkü salgın hastalıklara neden olan mikropların varlığı insanlık tarihinden daha eskiye uzanmaktadır (Kılıç, 2004). Kayıtlara geçmiş salgın hastalıklardan ilki olan veba salgını 20 yıl sürmüş, Hitit uygarlığı döneminde M.Ö. 14. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde görülmüş olan veba salgını verilerine Hitit uygarlığı döneminde yazılmış olan tabletlerden ulaşılmıştır (Youngerman, 2008). Virüslerin etkileri yeryüzünden kolay bir şekilde silinmeyip yaşamlarını 1000 yıla kadar sürdürebilmektedir. Virüsler tek hücreli olan bakterilerden 500 kat daha küçük canlılardır (Markle, 2010) Şekil 1' de görüldüğü üzere insanlığı etkilemiş olan başlıca salgınlar ve neden oldukları kayıplar verilmiştir. Virüsler kendi kendilerine yaşayabilen organizmalar değildir bu nedenle yaşamlarını sürdürebilmeleri için başka bir canlı organizmaya ihtiyaç duyarlar.

Şekil 1:Tarihten Günümüze Salgın Hastalıklar

Kaynak: Visual Capitalist

1.1 Amvas Vebası

Batılı medeniyetlerin Kara Ölüm dediği etkili vebalardan birisi de 639 yılında ilk olarak görülmeye başlayan Amvas Vebasıdır. Filistin’de tarihi bir yerleşim merkezi olan Kudüs’ün 33 km kuzeybatısında yer alan Amvâs vebası adını bu yerleşim merkezinden almıştır. Filistin sınırları içerisinde ortaya çıkan ve daha sonra Ürdün, Şam ve Urfa’ya kadar yayılan bir veba salgınıdır. Salgın sonucunda aralarında Muâz b. Cebel, Şurahbîl b. Hasene, Süheyl b. Amr, Utbe b. Süheyl, Hâris b. Hişam(ra), Hazreti Abbas’ın oğlu el- Fadl b. el-Abbas, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah, gibi sahabelerin de bulunduğu yaklaşık 25 bin kişi yaşamını yitirmiştir (Öner, 2020).

1.2. Kara Veba

Kelime anlamı olarak Veba tâûn kökünden gelmektedir. Dil bilimcilere göre tâûn bulaşıp yayılan her hastalığın adını ifade etmektedir (Türk Dil Kurumu, 2011).

Çin ve Asya’nın güney batısında 1347-1351 yılları arasında başlayıp Avrupa’da yayılım gösteren devasa bir yıkım gösteren bir pandemi dir. Pandemiye Yersinia Pestis adı verilen kemirgenlerin ve pire gibi böcek türlerinin insanları ısırmasıyla bulaşan bir bakterinin sebep olduğu, insanlar arasında bulaşarak yayıldığı kayıtlarda görülmektedir (Aslan, 2020).

Mikrobun bulaştığı hastada önce siyahımsı bir leke meydana gelir ardından koltuk altlarında kasıklarında ve boyunlarında yumurtaya benzeyen şişlikler meydana gelir. Veba bulaşmış kişinin hayatını kaybetmeden önce idrarı, teri, tükürüğü çok kötü kokan kara veba “*Hıyarcıklı Veba*” hastalığına yakalanan kişilerin yarısından fazlası hayatını kaybetmiştir (Özdemir, 2010). Hastalığın bir diğer bulaşma yolu ise akciğer vebasıdır, bu veba türü kemirgenlerden ve pirelerin ısırmasından değil soğuk havalarda mikrobun akciğerlere yerleşmesinin sonucu ortaya çıkar, burundan kan gelmesine yol açar, hastalığa yakalanan kişi öksürüğü, tükürüğü ile kendi aile üyelerinden başlayarak hastalığı çevrelerine yaymaya başlar (Panzac, 2011).

Asya kıtasında ortaya çıkan kasıklarda şişmeler oluşmasına neden olan kara veba salgınının bu belirtisi her insanda aynı etkiyi yaratmamıştır. Kara veba salgını nedeniyle 14. yüzyılda 200 milyon kişi yaşamını yitirmiştir. Etkili olan bu pandemi sürecinde Avrupa kıtasının yaklaşık olarak üçte birinin hayatını kaybettiği bilinmektedir. Avrupa'da yaşayan soylu birçok aile fertlerinin ve kraliyet ailesine mensup birçok kişinin ölümüne neden olmuştur (Aslan, 2020).

1.3. İspanyol Gribi

20. yüzyılda ortaya çıkan bu salgın hastalık insanlık tarihinin en büyük salgın hastalıklardaki kayıplarından birini yaşanmasına neden olmuştur. İspanyol gribine yol açan H1N1 virüsü ilk olarak 1918 yılında ABD' nin Kansas eyaletinin Haskell bölgesinde görülmeye başlayarak hızlı bir şekilde yayılım göstermiştir (Yolun, 2012).

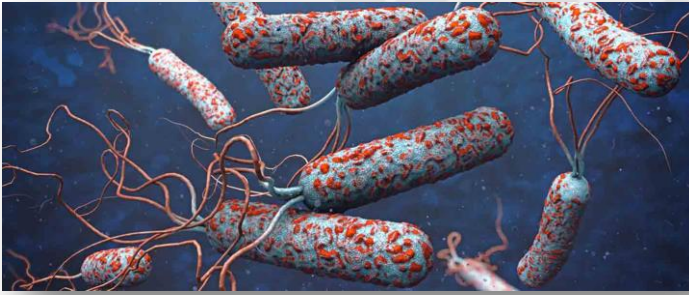
1918 grip salgını, I. Dünya savaşında tarafsız kalan İspanya'da ortaya çıkmamasına rağmen hastalığın adı "İspanyol Gribi" olmuştur bu ismi almasının nedeni, hastalıkla ilgili bilgilerin diğer ülkelerde sansüre uğrarken İspanya'da sansür yapılmadan paylaşılmasıydı (Koçıbay, 2020). İspanyollar, virüsün onlara Fransa'dan yayıldığını öne sürmüşlerdir. Bu yüzden "Fransız Gribi" ismini verdiler. Yine İspanyollar, o zamanlar popüler olan bir şarkıdan esinlenerek bu bulaşıcı hastalığı "Napoli Askeri" olarak da isimlendirmişlerdir. Almanlar ise bu virüse "Rus Zararlısı" demişlerdir. Gribin ilk olarak yayılım gösterdiği zamanda enfekte olan hastalar birkaç gün içerisinde iyileştiğinden, hastalığa "Üç Gün Humması" ismini almıştır. 1918 yılının mayıs ayında askeri birliklerin içerisinde de görülen ve genel olarak etkileri düşük olan bu virüs mevcut hastanelerin kapasitelerinin dolmasına neden olmuştur. "Üç Gün Humması" virüsü Alman askeri birliklerinde de görülmüş, dönemin kaynaklarında büyük sıkıntılara neden olduğu belirtilmiştir (Koçıbay, 2020).

Hastalığın en büyük özelliklerinden biri çocuk ve yaşlılar dansa 20-40 yaş arasındaki genç nüfusta daha ölümcül olmasıdır. 1918 İspanyol gribi bir yıl sürerken dört yıl süren birinci dünya savaşından daha fazla ölüm ve tahribata neden olmuştur.

Amerika birinci dünya savaşındaki kayıplarının % 80'nini İspanyol gribinden dolayı vermiştir (Temel & Ertin, 2020).

Ülkelerin savaş durumunda olmaları toplu şekillerde kıtalar arası şehirlerarası seyahatleri askerlerin bir arada kışlalarda savaş koşullarında yaşamaları salgının yayılımını hızlandırmış ve silahlardan daha etkili bir şekilde kayıplara neden olmuştur. Birinci Dünya savaşının askeri boyutu kadar salgınlara karşı verilen mücadele önemlidir. Bu virüs küresel anlamda yaşamını yitiren ile ilgili olarak farklı nedenlerden bir dolayı görüş ayrılığı olsa da bu sayı ortalama 50 milyon kişi civarında olduğu düşünülmektedir (Koçıbay, 2020).

1.4. Kolera Salgını

Şekil 2: Kolera Virüsünün Anatomik Görünümü

Kolera virüsü 19. yüzyıldan sonra Avrupa'da yayılmıştır. Şekil 2' de kolera virüsünün anatomik görünümü verilen salgın hastalık Latince de hastalık anlamına gelen *morbusile*

birlikte kullanılarak *cholera morbus* şeklinde bu dönemde isimlendirilmiştir. Arap milletler ise bu salgın hastalığa *maraz-ı esved*, Osmanlılar ise *karasarılık*, *maraz-ı cedit*, *illet-i kolera*, *illet-i mahuf*, *illet-i adiyе* isimleri ile ifade edilmiştir (Şahsuvaroğlu, 1954).

Kolera hastalığının belirtileri; Baş ağrısı, kusma, karın ağrısı ve ishaldir. Hastalık, kusma, dışkı, kirlı su gibi çeşitli yollarla yayılım gerçekleştirir (Onul, 1974).

Elde edilmiş kaynaklardaki bilgiler doğrultusunda kolera virüsü eski çağlardan itibaren, Hindistan bölgesinde var olan bir virüştür bu duruma Hindistan'ın bulunduğu coğrafi konumunun etkisinin olduğu kadar kültürel, dinsel inanışlar, iklimsel ve sosyolojik yönlerinin de etkisi de olmuştur. Ancak kolera virüsünün çıkış kaynağı olarak gösterilen bölge olan Aşağı Bengal kesimi büyük bir delta üzerindeki

Ganj ve Brahmaputra Nehirlerinin aralarında kalan kesimdir. Kolera virüsüne Hindistan'ın bu kesimlerinde sürekli olarak rastlanmıştır (Ayar & Sarıyıldız, 2007,1996).

Salgının yayılma gösterdiği rota incelendiğinde, Hindistan da bulunan Yangtze Nehrinin de etkisiyle kolera virüsü Güneydoğu Asya'ya uzanan bir yol izlemiştir. Öyle ki bu nehirler Hindistan'ın iklim şartlarının da etkisi ile kimi zamanlarda mevcut debilerindeki yükselmelerin getirdiği birleşmelere neden olmaktadır. Hindistan'da bulunan Ganj Nehri'nin Hintlilerce dini açıdan kutsal bir nehir olması sebebiyle gerçekleştirilen dini ritüeller yoğun bir şekilde insanların bu bölgede bir araya gelmeleri temizlik şartlarını da uygunsuzluğu virüsün yayılmasının hızlanmasına sebep olmuştur. Hintlilerin dini inanışlarının getirdiği Ganj nehrinde temizlenerek günahlarından kurtuldukları inanışları virüsün insanlar arasında hızla bulaşarak daha da yayılmasının önünü açıyordu. Bölgenin coğrafyası ve muson ikliminin oluşturduğu koşulların getirdiği şartlar virüsün baş göstermesi için gerekli şartları karşılıyordu. Ganj Nehri'nin oluşumuna neden olan nehir sularının, çıkış noktası ile denize ulaşan bölgesi sıcaklık değişimlerine neden olmakta, bu durumda suda ki bakterilerin çoğalması için uygun şartlara sebep olmaktadır. Öyle ki kolera virüsüne neden olan *vibrio cholerae* mikrobu soğuk iklim şartlarında dahi yaşamını sürdürerek Ganj nehrinde ve bulunduğu vadide olduğu gibi nemli ve bataklık olan bölgelerde basit bir yayılım imkânı bulmaktaydı (Yılmaz Ö. , 2017).

Tarihe bakıldığında 1817 yılına kadar sadece Hindistan bölgesinde ve Asya kıtasında gözlemlenen kolera mikrobu 1817 yılından sonra küresel olarak yedi büyük salgın yaşanmasına neden olmuştur (Eraksoy, 2011). Bu salgın hastalık dönemin ticaret yolları ve hicaza giden hacılar vasıtasıyla Osmanlıya oradan da Avrupa'ya ve tüm dünya ya yayılım göstererek dünya çapında büyük kayıplar verilmesine neden olmuştur (Dağlar, 2006).

Birçok insanın hayatını kaybetmesine neden olan bu salgınlar toplumsal, kişisel temizlikte ve sağlık hizmetlerinde devrim niteliğinde gelişmelere neden

olmuştur (Davies, 2006). Bu çerçevede Avrupa'ya yayılan kolera salgını durdurmak için uluslararası Sıhhiye konferansı toplanmış; konferansa Fransa, Avusturya İngiltere, Toskana, Yunanistan, Rusya, İspanya, Portekiz, Papa, Sardinya, Sicilya devletleri katılmış Osmanlı Devleti 'de davet edilmiştir (Uludağ, 1938). Yaşanan bu salgınlar küresel bir tehdit oluşturmuş salgınla mücadele için uluslararası toplantıların yapılmasına, çözüm aranmasına vesile olmuştur. Bu toplantılara İstanbul ev sahipliği yapmıştır.

Hicaz ve Mekke'deki hacıların sağlık durumları ilk defa dile getirilmiştir (Özdemir, 2010). Devlet bu salgınlarla mücadele için hastaneler yaptırmış Vakıf Gureba Hastanesi de bunlardan biridir ayrıca Bezm-i Âlem Hastanesinde yapılmış vakfiye olarak fakir ve garip hastalara vakfedilmiş, veba ve bulaşıcı hastalıklarında koşulları ayrılmıştır. Bu durum Türk sağlığı açısından önemli bir detaydır (Kahya & Erdemir, 2000).

1.5. Hong Kong Gribi

Bu salgın hastalık ilk olarak Hong Kong şehrinde görülmüştür. Etkili olduğu tarih olan 1968-1969 yılları arasında bu grip salgınına maruz kalan yaklaşık olarak 1 milyon kişinin yaşamını yitirmesine neden olmuştur. Çin Gribi veya Asya Gribi olarak da bilinir, hastalığa neden olan A tipi H3N2 virüsü, çok sayıda alt kategoriye sahip olan virüslerin birleşerek mevcut virüsü mutasyona sokması sonrasında oluşumuna neden olan anti jenik değişimi H2N2 virüsünden H3N2 virüsünün oluşmasına neden olmuştur. Mutasyona uğrayan bu virüs kuş gribi virüslerinin ailesine mensup H2N2 virüsünün genlerine sahiptir. Salgına yakalanan hastaların özellikle yaşlı nüfusu için öldürücülüğü daha yüksektir. 1968 yılında Hong Kong şehrinde ilk olarak görülen bu virüs ileriki süreçte Filipinler, Singapur, Vietnam, Avrupa, Kaliforniya, Kuzey Avustralya'ya kadar yayılım göstermiştir. ABD ile Vietnam arasındaki savaş sonrasında ülkelere geri dönen askeri birliklerin virüsü taşımasıyla birlikte virüs ABD'de yayılmasına sebep olmuştur. 1969 yılına gelindiğinde Hong Kong virüsü Japonya, Afrika ve Güney Amerika'ya kadar yayılım

göstermiştir. 1968 yılında virüsün ABD'ye bulaşıp yayılmasından sonra bir ay gibi bir süre içerisinde aşı bulunarak tedavi süreci başlamıştır (Aslan, 2020).

1.6. Çiçek Hastalığı

Şekil 3: Çiçek Hastalığı Virüsünün Anatomik Görünümü

Tarihteki en geniş yayılım gösteren ve en yüksek insan hayatının kaybına neden olan salgındır. Şekil 3' de anatomik görünümü verilen bu virüs öyle ki 3000 yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Mısır firavunlarının derilerinde bile gözlemlenmiştir. 300-500 milyon civarında insanın ölümüne neden olmuştur. (Parıldar, 2020).

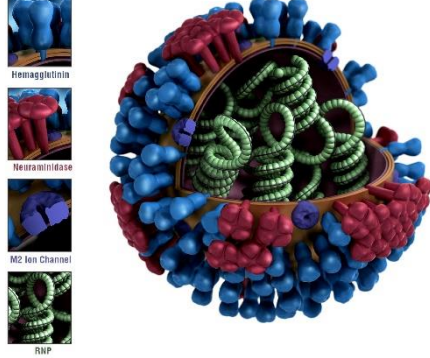
Bu salgın sadece insanlarda görülmektedir yayılması da insandan insana şeklinde gerçekleşir. Çiçek hastalığının bulaşma prensibi genelde öksüren ve hapşırın kişinin hastalığı damlacık yolu ile ve temas etme şeklinde olur. Salgın vücutta döküntüler başladıktan sonraki süreçlerde bulaşıcılık oranı ilk hafta içinde daha yüksek seyretmektedir. Salgın belirtileri olan döküntüler tamamıyla kuruyup kabuk bağlayıncaya kadar bulaşma durumu devam etmektedir. Kıyafetler ve ortak kullanılan eşyalar ile de bulaşabilmektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'da yaşanan vakalarda genellikle bir hastayla temas olgusu saptanmıştır fakat ulaşım araçlarıyla yaşanan temaslarla karşılaşılmamıştır. Hastalık bulaşan bir hasta ortalama 10 kişiye hastalığı bulaştırabilir (Arabacı & Doğru, 2017). Hastalığa yakalanan kişilerde baş ve sırt ağrısı, kusma, yüksek ateş, kaslarda meydana gelen sertleşme belirtileri görülmektedir. Hastalığın kuluçka süresi 3-4 gün arasındadır. Hastaların baş, göğüs, sırt kol ve bacaklarda kırmızı lekeler ve kabartılar görülür, hastalık genellikle yaşlı ve çocuklarda daha sert geçer (Gül, 2009).

Çiçek hastalığına karşı en erken önlem alan milletlerden biri Türklerdir. Çiçek hastalığında görülen vücutta yaşattığı döküntüler ceviz kabuklarında biriktirilip saklanmıştır hastalıktan korunmak isteyenlerin kollarına ufak kesitler atılıp ceviz kabuklarında biriktirilen döküntülerde bu kesitlerin içine aktarılmıştır yapılan bu uygulamayla kişilerde ateş ve deri döküntüleri görülse de hatalığı sakatlanma ve ölüm riskinden uzak tutmuştur. Yapılan bu uygulama insan çiçeği aşılması olarak da isimlendirilmiştir (Kahya & Erdemir, 2000).

Avrupa'da ölüm oranlarının çok artması çiçek hastalığına çare arayışlarını büyük ölçüde arttırmış fakat çözüm bulunamamıştır. Avrupa Osmanlı Devleti sayesinde çiçek aşısıyla tanışmıştır. Bu duruma neden olan en büyük etkenlerden 1717 -1718 yılları arasında İstanbul'da olan İngiliz elçisinin eşi Lady Mary Wortly Montegu'dur İstanbul'da yaşadığı süre içerisinde Osmanlı Devletinin salgına karşı uygulamış olduğu tedavi yöntemlerini mektuplar halinde yazmıştır ve bu usulün kendi ülkesine memleketine de getirilmesini talep etmiştir ve kendi çocuklarını da bu yöntemlerle aşılatmıştır. Montegu' nun ölümünden sonra 1762 yılında bu mektuplar yayımlanmıştır Avrupa bu durumun vesilesi ile çiçek aşısıyla tanışma fırsatını yakalamıştır. Osmanlı Devleti 'de tebaası olan her yerde telkih haneler açarak aşı ihtiyacını da büyük ölçüde karşılamıştır (Eroğlu, Dinç, & Şimşek, 2014).

1.7. Kuş Gribi

Hayvanlardan bulaşan bir salgın hastalık olan Avianinfluenza (*H5N1*) şeklinde adlandırılır. Şekil 4’de Anatomik görünümü verilen ve birden fazla türevi olan kuş gribi (*birdflu*) virüsü, Yüz yıl önce İtalya’da ortaya çıkarak dünyanın birçok bölgesinde salgına dönüşmüştür. 1959’da

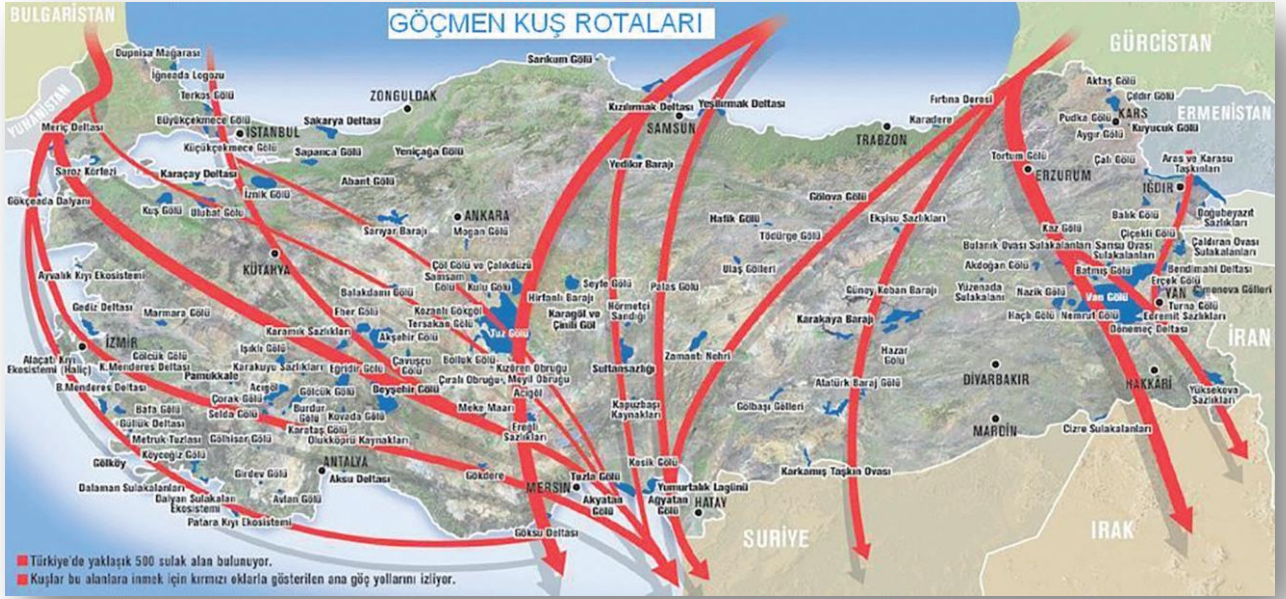
İskoçya’da toplu olarak tavukların ölümlerine sebebiyet verdiren salgın bir hastalıktır.

Şekil 4: Kuş Gribinin (Avian influenza) Anatomik Yapısı

Salgın 1999 yılında tekrar ortaya çıktığında insan hayatını olumsuz yönde etkilerinin olduğu gözlemlenmiştir. 2003 yılına gelindiğinde Kuş Gribi virüsü Çin’de bir kişinin ölmesine, Vietnam’da da üç kişinin yaşamını yitirmesine neden olmuş; sonrasında da güneydoğu Asya’da hızla yayılım göstererek görülmeye başlamıştır. Türkiye’de ilk Aralık 2005 tarihinde avianin fluenza (kuş gribi) insanlarda da görülmeye başlamıştır. 2006 ‘da Ülkemizde on iki kişi kuş gribi virüsüne yakanmış ve bu virüse yakalanan kişilerden dördünün yaşamını yitirmesine neden olmuştur.

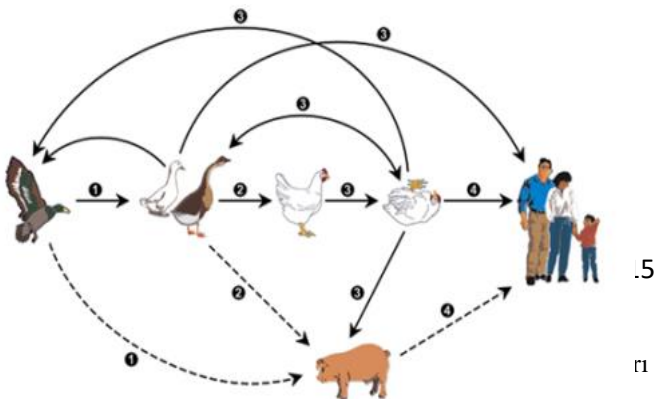
Manisa İli Manyas İlçesine bağlı Kızıksa Beldesinde 2005 yılının Ekim ayında Kuş gribi (*H5N1*) virüsü görülen bölgelerde karantina uygulaması yapılarak virüsün yayılması engellenmeye çalışılmıştır. Ülkemizde uygulanan karantina nedeniyle ilk olarak 1500 kümes hayvanın telef edilmiştir (Başdemir, 2006). *H5N1* virüsünün taşınması hava yolu ile gerçekleşmektedir ancak belli bir km ile sınırlıdır. Bu virüs kemirgen hayvanlar, kan emici sinekler, böcekler yoluyla virüsü taşıyan hayvanlardan sağlıklı olanları enfekte ederek yayılım göstermektedir. Hastalığın inkübasyon (kuluçka) süresi bulaştığı andan itibaren 3 güne kadar değişim göstermektedir. Hastalık iki hafta gibi bir süre içerisinde bulaştığı sürünün tamamını etkisi altına alır. Yaşamına devam eden kuş gribi virüsüne enfekte olan hayvanlar 10 gün içerisinde dışkıları ve ağız salgılarıyla hızlı bir şekilde virüsü yayarlar. 2 ila 10

gün arasında İnsanlar arasında inkübasyon gözlemlenmiştir. Göçmen kuşlar ve satılan kümes hayvanları dolayısıyla virüs hızlı bir şekilde yayılım göstermiştir. Şekil '5 de görüldüğü üzere göçmen kuşların Türkiye üzerinde ki seyahat rotaları verilmiştir. Yaban ördekleri ve göçmen su kuşları H5N1 virüsünün en bilinen taşıyıcılarıdır. Taşıyıcı kuşlar virüse karşı dayanıklı olurken diğer kuş türleri daha fazla duyarlılık göstermektedir. Tavuk ve Hindi gibi hassas olan kümes hayvanları virüse karşı dirençsizken, bu hayvanlar arasında toplu ve hızlı ölümler bölgesel

salgınlara sebep olduğu görülmüştür.

Kaynak: kuş gribi.gov.tr

5

11

Şekil 6’da Kuş gribinin yaşamsal döngüsü verilmiştir. Bu virüs vertikal olarak yani tavuktan yumurta yoluyla civcive dikey olarak geçer, horizontal olarak ise hayvandan hayvana bulaşarak yatay olarak bulaşmaktadır.

Şekil 6: Kuş Gribinin Yaşamsal Döngüsü

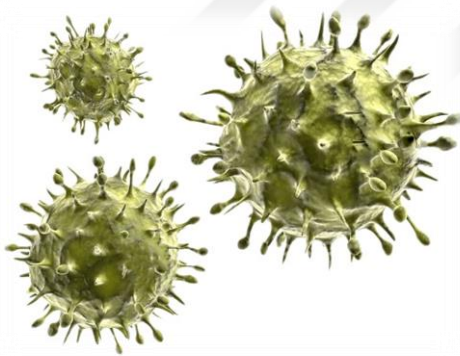
Hindilerde birkaç ay konakçı olarak kalan H5N1 virüsü yumurtaya da bulaştığı gözlemlenmiştir. Bu durum virüsün vertikal olarak da bulaşabildiğinin kanıtıdır. Virüse temas etmiş madde ve eşyalar virüsün yayılmasına etki etmektedir. Bu durum virüsün horizontal şeklinde bulaştığının da kanıtı olmuştur. ABD, H5N1 virüsünü sonlandırmak için 17 milyon kanatlı hayvanı telef ederek yaklaşık olarak 65 milyon dolarlık kayıp yaşamasına neden olmuştur. 1999 ile 2000 yılları arasında H7N1 influenza virüsü İtalya’da A alt tipi salgın hastalığı ilk safhalarda düşük etki gösteren fakat 9 ay gibi bir süre içerisinde evrim geçirerek yüksek etkiye neden olduğu görülmüştür. Diğer salgınlarda olduğu gibi bu salgında da bir kısım kanatlı hayvan telef edilmiş bir kısmı da virüsün etkisiyle ölecek toplamda 13 milyon civarında kanatlı hayvanın yok olmasına neden olmuştur (Dayıoğlu, Özyurt, Helvacı, & Solak, 2006).

Kuş gribi normal mevsimsel grip ile belirtileri ile birbirlerine çok benzerdir ancak virüsün etkisinin yıkıcı olması ve ölüm ile sonuçlanması mevsimsel grip ile olan farkını göstermektedir. Bu vakalarda, solunum yetmezliği ve akciğer yetmezliğine bağlı zatürre, diğer organlarında etkilenerek yetersiz kalmasına sebebiyet vermektedir. Bu virüsün neden olduğu hastalık belirtileri; yüksek ateş, midede kasılmalar, ishal öksürük, boğaz ağrısı, kaslarda şiddetli ağrılar ve nefes almada zorluk gibi grip belirtiler gözlemlenmiştir. Korunma önlemlerinden en önemlisi enfekte olmuş hayvanlara temastan kaçınmak ve hijyen kurallarına dikkat etmek ve sık sık el yıkamaktır.

Özellikle kontrolsüz ev tavuklarına dikkat edilmesi büyük önem arz etmektedir. Hasta veya ölmüş köy tavuklarına bu dönemde kesinlikle temas edilmemelidir (Yeşildere, 2006).

Güvensiz ortamlarda ve kaynağı belli olmayarak açıkta satışı yapılan kanatlı hayvan ürünlerine fiziksel temastan uzak durulmalı ve kesinlikle tüketilmemelidir. Tüketeceğimiz kanatlı hayvan etlerinin kontrolleri yapılmış üretim yerleri belli olan ve hijyen koşullarında satışı yapılan ürünler tercih edilerek tüketilmelidir. Bu ürünler pişirimi yapılırken sıcaklıkları en az 70 derecede hiç pembe ve kırmızı alan kalmayana kadar iyice kaynatılmalı bu yöntem uygulandığında virüs varsa bile oluşacak riski en aza indirecektir. Kanatlı hayvanların yumurtalarının tüketimi yapılacak ise deterjanlı su ile temizce yıkanıp iyice durulama yapıldıktan sonra ortalama 5-6 dakika kaynatılarak tüketilmesi gerekmektedir. Beslenme ve korunma açısından uygun derecelerde kaynatılarak pişirilen ürünlerin tüketilmesi daha bulaşma riskini en aza indirecektir (Turan, 2005).

1.8. Domuz Gribi

Şekil 7’de Domuz Gribinin Anatomik yapısı verilen (H1N1) virüsü ilk olarak 2009 yılının Mart ayında Meksika’daki bir domuz çiftliğinde ortaya çıkmıştır. İnfluenza A virüslerinden olan (H1N1) virüsü domuzlardan insana geçen ve hızla bulaşan bir solunum yolu enfeksiyonu salgını olarak tanımlanmıştır.

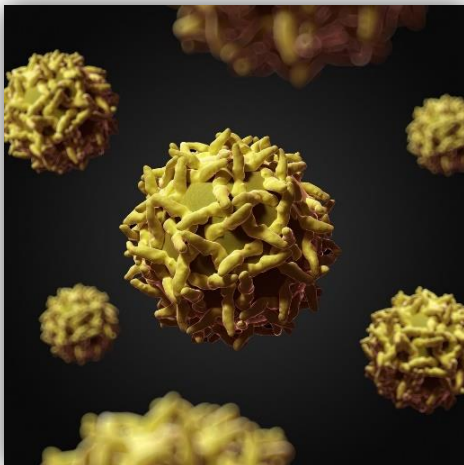
Şekil 7: Domuz Gribi (H1N1) Virüsünün Anatomik Görünümü

H1N1 virüsünün çıkış noktası Meksika olmasından dolayı ilk başlarda “Meksika Gribi”, daha çok domuzlarda görülmesiyle birlikte de “Domuz Gribi” ismi verilmiştir. Zamanla bu virüs diğer grip virüsleriyle (kuş gribi, domuz gribi, insan gribi) etkileşime girerek mutasyona uğramış “ Yeni A (H1N1)” virüsü ismini almıştır. (Şanlı K. , 2010). Meksika’da ilk olarak görülmeye başlandığı 2009 yılının Nisan ayında İnfluenza A H1N1 virüsü hızlı bir biçimde yayılım göstermiş, devamında ise Kanada ve ABD’de A H1N1 virüsünden kaynaklı vakalar ortaya çıkmıştır. Dünya Sağlık Örgütü virüsün insanlar arasında da bulaşarak yayılım göstermesi sonucunda 29 Nisan 2009 tarihinde salgın alarm düzeyini “Evre 5” seviyesinde bildirmesinden yaklaşık iki ay kadar bir süre sonra birçok kıtada

vakalara rastlanmış ve ardından Dünya Sağlık Örgütü 11 Haziran 2009 tarihinde alarm düzeyini “Evre 6” olarak bildirmiştir. 2009 yılına gelindiğinde ise ülkemizin de aralarında bulunduğu küresel olarak 200 den fazla ülkede H1N1 virüsünden kaynaklı vakalar gözlemlenerek 12.000 kişinin hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından resmi olarak H1N1 virüsü küresel pandemi olarak ilan edilmiştir.

2010 yılının Ağustos ayında Dünya Sağlık Örgütü H1N1 virüsünün salgın sonrası döneme geçildiğini ilan etmiştir (Badur, 2010). Türkiye’de 11.12.2009 tarihi itibariyle domuz gribine karşı 800.000 adet aşılama yapılmış fakat 376 kişi bu virüse karşı yenik düşerek yaşamını yitirmiştir (Ceyhan, 2016). Dünya Bankası, Ülkelerin İnfluenza A (H1N1) salgınlarını önlemek ve kontrol etmek için acil durumların yönetilmesini finanse etmesine yardımcı olmak için 500 milyon dolarlık bütçeyi onaylamıştır (WHO, 2009).

Ayrıca bu dönemde en fazla karlı çıkanlar ilaç firmaları olmuştur. Küresel alanda faaliyet gösteren ilaç şirketleri 340 milyon doz miktarında aşı siparişleri almış ve 10 milyar dolar civarında bir kazanç elde etmişlerdir. Aşı için gerekli bütçeye sahip olmayan ülkeler için bu şirketler 50 milyon doz miktarında aşı bağışında bulunmuşlardır. Temmuz ayında JP Morgan Yatırım Bankasının hazırlamış olduğu raporda, küresel ilaç şirketlerinin H1N1 virüsüne karşı kullanılan aşılarından 10 milyar dolardan çok daha fazla kazanç elde edeceklerini öne sürmüştür. Bu zamana değin 600 milyon dozdan fazla ve dünyada 66 ülkeden aşı için sipariş verilmesi yatırım bankasının hazırlamış olduğu raporu desteklemektedir (gazetevatan.com, 2009).

1.9. Sarıhumma Virüsü

Sarıhumma virüsü gribe benzer belirtiler gösterir ancak bu virüs karaciğerlerde tahribata, yüksek ateş

kaynaklı kanamaların yaşanmasına sebep olan hızlı bir yayılım gösteren salgın hastalıktır. Şekil 8’ de Sarıhumma virüsünün Anatomik görünümü verilmiştir.

Şekil 8: Sarıhumma Virüsünün Anatomik Görünümü

18.yüzyıla girildiği dönemde ilk olarak İngiltere, Fransa, İspanya ve İtalya’da sarıhumma virüsü görülmeye başlamıştır.

İspanya’da 19.Yüzyıla gelindiğinde yaklaşık 300 bin kişinin sarıhumma virüsünden kaynaklı hayatlarını kaybettikleri ileri sürülmüştür. Fransız askeri birlikleri 1802 yılında gerçekleşen Haiti devrimi sırasında sarıhumma virüsünü taşıyan sivrisineklerin saldırılarına uğramış, askeri birliklerinin yarısını bu virüsten dolayı kaybetmelerine neden olmuştur.

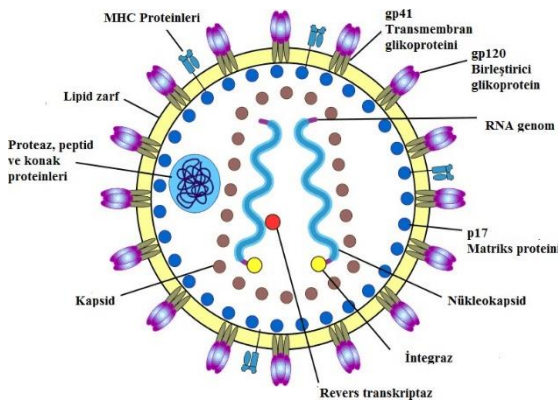
Sarıhumma virüsünün 20. Yüzyıla gelindiğinde insanlar arasında da yayıldığı gözlemlenmiştir. Kan emici sineklerin taşıyıcı olması nedeniyle virüs kolay ve hızlı bir şekilde yayılım göstermektedir. Sarıhumma virüsüne karşı yapılan aşı çalışmalarında kullanılan gönüllü bireylerin bir kısmı da bu çalışmalar sırasında hayatlarını kaybetmişlerdir. Dünyanın batı bölgelerinde ise bu salgının neden olduğu binlerce kayıp yaşanmıştır (Wikipedia, 2005).

“Aedes” türüne mensup sivrisinekler tarafından yayılarak bulaşan bir virüs türüdür. Bu hastalığın ilk belirtileri olarak kusma, yeme içme bozukluğu baş ağrısı, ışığa karşı hassasiyet gözlemlenmektedir. Dünya’da genellikle tropikal bölgelerde sıklıkla rastlanan bu salgın hastalık senelik ortalama 200 bin civarında kişiyi enfekte ederek 30 bin civarında ölüme neden olmuştur. Tropikal iklimin oluşturduğu canlı ortamı ve şehir yaşamı etkileşimi içerisinde yayılma alanına sahip bu virüs bazı kıtalarda hiç vakaya rastlanmamasına rağmen turizm, ticaret gibi nedenlerden dolayı virüsün yayılma ihtimalinin artmasına neden olmuştur. ABD ve Avrupa’da 1970 ile 2009 yılları arasında 9 vaka görüldüğü bildirilmiş ve bu vakaların tropikal bölgelere aşılama yaptırmadan seyahat eden turistlerin olduğu görülmüştür (Polat, Yanıkoğlu, & Çetin, 2017).

Dang humması virüsü sarıhumma virüsünü taşıyan aynı canlılardan yayılım göstermesine rağmen daha çok bilimsel araştırmaya konu olmuştur. Bu durumun nedeni ise sarıhumma virüsüne karşı 1930 ile 1940 yılları arasında nüfusun yoğun olduğu şehirler ve bölgelerde geniş çaplı aşılamaların yapılarak salgının önüne geçilmesinden kaynaklanmaktadır. Afrika kıtasında 1960 ile 2005 yılları arasında vaka bildiri yapılan yalnızca 110 kişi olmuştur (Rogers, Wilson, Hay, & Graham, 2006). Fakat tropikal bölgelerin getirdiği güçlükler nedeniyle bu bölgelerde yaşayan insanlara tıbbi müdahale ve aşılama çalışmalarında zorluklar yaşanmıştır. Öyle ki hala bu bölgelerde virüsü taşıyan sivrisineklerden bulaşma ve yayılma riski hala devam etmektedir.

Sarıhumma virüsünü kontrol altına almak için 2003 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir risk haritası çıkarılarak aşılama çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışma kapsamında virüsün risk teşkil ettiği nüfusun yoğun olduğu ve virüsün yayılma riskinin yüksek olduğu bölgeler belirlenerek (Togo, Nijerya Burkina Faso, Kamerun, Fildişi Sahili, Gana, Gine, Benin, Orta Afrika Cumhuriyeti, Liberya, Mali, Senegal, Sierra Leone) 192 milyon kişinin aşılanması amaçlanmıştır. Ancak sadece 40 milyon civarında bir aşılama yapılmış buda küresel manada bağışıklık kazanmak için çok yetersiz kalmıştır. Gelecek dönemlerde tekrar salgın durumuyla karşı karşıya gelmemek için Dünya Sağlık Örgütü aşı tedarikçisi olan şirketler arttırılmalı uygun maliyetli, sağlıklı, kontrollü ve ulaşılabilir çalışmaların yapılması gerektiği bildirilmiştir (WHO & UNICEF, 2010). Öyle ki Sarıhumma virüsü 2020 yılına geldiğinde mutasyona uğrayarak yeni tip sarıhumma virüsü olarak Sudan'da ortaya çıkmıştır. Bu durum salgın tehlikesinin halen devam ettirdiğini göstermektedir.

1.10. Hiv-Aids Virüsü

HIV-AIDS virüsü hakkında yapılan araştırmalar çerçevesinde bu virüs türüyle daha önce karşılaşmamış yeni bir tür olduğu keşfedilmiştir. Bu virüs türü "AIDS (Akkiz İmmün Yetmezlik Sendromu, Acquired

Immune Deficiency Syndrome)’’ ismini almıştır. Şekil 9’ da HIV-AIDS virüsünün Virion yapısı verilmiştir. Bu salgın HIV virüsünün sebep olduğu AIDS hastalığının insan vücudundaki koruma direncinde tahribat yaratarak tedavi edilme imkânı olan hastalıkları vücutta oluşan direnç yetersizliği nedeniyle iyileşme ihtimallerini güç hale getirmiştir (Tümer & Ünal, 2011).

İlk olarak AIDS hastalığı ABD’de 1981 yılında görülmeye başlanmıştır. Ardından geçen 25 yıllık bir süre içerisinde küresel çapta 65 milyon civarında kişide AIDS hastalığı görülmüş ve virüsü taşıyan 25 milyon civarında insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Küresel anlamda halen HIV virüsü taşıyan 33 milyondan fazla kişi olduğu bilinmekte ve artarak devam etmektedir. Öyle ki yıllık ortalama olarak bu virüsü taşıyanlardan 2 milyon kişi hayatını kaybetmektedir (Sulukan, Küçüköğlü, & Gül, 2009).

Ülkemizde 1985 ile 2019 yılları arasında HIV virüsü testi pozitif olan 25 bin civarında kişiyi olduğu, 20 bin civarında da AIDS hastasının olduğu belirtilmiştir. Bu hastalardan % 15’i yabancı uyruklu, % 80’ i erkek, % 19’unu da kadınlar oluşturmaktadır. Bu hastalık 30 ile 34, 25 ile 29 yaş aralığındaki kişilerde daha sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Hastalığın bulaşma ve yayılma yöntemleri incelendiğinde virüsü taşıyan hastaların % 47’ sinin cinsel ilişki yoluyla bulaştığı anlaşılmış ve bu hastaların % 69’ unda karşıt cinsler ile girilen ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir. Ancak hastaların % 1,1’inin damar içine yabancı madde kullanılması sonucunda da bulaştığı bilinmektedir. Ülkemizde 2019 yılı içerisinde HIV virüsü testi pozitif olan 3813 kişi ve AIDS hastası olan 131 vakanın olduğu belirtilmiştir. Belirtilen bu hastaların 25 ile 29 yaş aralığında olan kişiler arasında daha fazla olduğu anlaşılmıştır. 2019 yılı içerisinde açıklanan hastaların % 84’ü erkek, % 15’i kadın, % 16’sını yabancı uyruklu kesim oluşturmaktadır. 2012 ile 2019 yılları arasında pozitif vaka sayılarında yaklaşık 4 katlık bir artış gözlemlenmiş, hastalık sürekli bir artış eğilimi göstermektedir (saglik.gov.tr, 2020).

Bu kapsamda hazırlanan ayrıntılı veriler Tablo 1’ de ve Tablo 2’ de verilmiştir.

Tablo 1: Ülkemizde 2015 ile 2019 Yılları Arasında HIV ve AIDS Virüsünden Kaynaklı Toplam Vaka Sayısının ve Ölümlerin Dağılımı

TARİH	Pozitif HIV Vakaları	AIDS Hastaları	Toplam	Ölüm Sayısı (kişi)
2015	2221	122	2343	17
2016	2578	106	2684	14
2017	3142	126	3268	32
2018	3809	130	3939	31
2019	3813	131	3944	36

30 Haziran 2020 itibariyle testi pozitif olan hastalar.

Yaş Aralığı	Erkek Vaka Sayısı	Kadın Vaka Sayısı	Toplam Vaka Sayısı
0	0	4	4
1-4	4	6	10
5-9	7	6	13
1-14	5	2	7
15-19	11	3	14

20-24	69	17	86
25-29	156	27	183
30-34	253	59	312
35-39	251	59	310
40-44	209	29	238
45-49	193	33	226
50-54	156	30	186
55-59	120	23	143
60-64	59	17	76
65 ve üstü	74	10	84
Yaşı Bilinmeyen	30	5	35
TOPLAM	1597	330	1927

Tablo 2: Ülkemizde 1985 ile 2019 Yılları Arasındaki AIDS Vakalarının Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Haziran 2020 Tarihi İtibariyle Testi Pozitif Olan Hastalar.

1.11. COVID-19 (CORONA VİRÜSÜ)

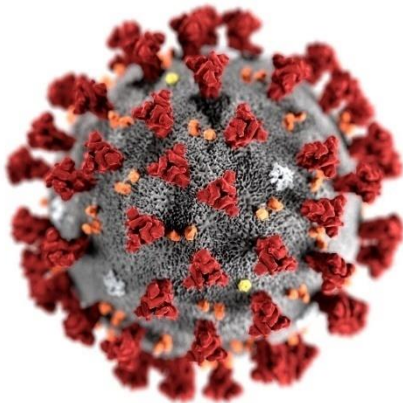
1.11.1. COVID-19' un Teorik Anlamı

Covid-19 (Korona Virüsü) kavram olarak Latince güneş veya taç anlamını ifade eden “ Korona” kelimesinden gelmektedir. Covid-19 virüsü yapısal görüntü olarak sivri biçimde paplomerler ve proteinlerden oluşan yayılmaya çok uygun olan virüs türüdür. 1930’lu yıllarda korona virüsü önce kümes hayvanlarından olan

tavuklarda, memelilerde ve kuşlarda görülmeye başlanmış daha sonralarında insanlarda yayıldığı tespit edilmiştir. Bu virüs insanlarda da şiddetli solunum yolu hastalıklarına neden olduğu görülmüştür. Korona virüs türlerinden olan Sars, Mers ve Covid-19 (Yeni tip korona virüs) yıkıcı etkileri daha fazla olan virüslerdir. Öyle ki bu virüs hayvanlardan insanlara ve insanlara arasında kolay yayılım göstermektedir. Tedavi için yapılan bilimsel çalışmalar hala tam anlamıyla etkili bir aşı, tedavi yöntemini ortaya çıkarmamış ve çalışmalar küresel olarak devam sürdürülmektedir (Sturman & Holmes , 1983).

Covid-19 virüsü bulunduğu ortama her koşulda uyum sağlayarak yaşamını sürdüren bir yapıda olan bir virüs türüdür. Covid-19 virüsü, vücut dirençleri zayıf olan bünyeleri ve kronik hastalıkları olanlardaki etkileri daha şiddetli seyrederek ölümle sonuçlanmasına neden olmaktadır. Bu virüs türü var olan diğer virüslerle aynı çalışma prensibindedirler. Başta bir hücre içerisine giren daha sonra tüm sistemi ele geçiren canlı bir organizmadır. Öyle ki virüsün ele geçirdiği bünyedeki hücreler kendi üremelerini gerçekleştirmek yerine virüsün genetik maddesini üretmeye başlarlar (Huang, Wang, & Li, 2020). Özellikle vücut dirençleri düşük olan bünyelere sahip kişilerin hücrelerinde tahribat yaparak ölümle sonuçlanmasına neden olur. Covid-19 virüsünün insanlar arasında çok hızlı bir biçimde yayılım göstermesi, etkili bir tedavinin tam olarak olmaması dolayısıyla Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)bu durumu salgın olarak (pandemi) ilan etmiştir.

1.11.2. Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) nedir?

Covid-19 (Yeni tip Koronavirüs) virüsü ilk olarak Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan kentinde Aralık ayının sonlarında doğru ortaya çıkan ateş, öksürük, nefes darlığı gibi solunum yolu sıkıntıları yaşayan hastalarda yapılan incelemeler sonucunda

13 Ocak 2020’de tanımlanan yeni bir virüs türüdür. Şekil 10’ da Covid-19’ un Anatomik yapısı verilen bu salgın hastalık ilk olarak Wuhan bölgesindeki deniz ürünleri ve hayvan pazarında bulunan kişilerde tespit edilmiştir. Öyle ki insanlar arasında hızlı bir şekilde yayılım göstermiş başta Wuhan kenti olmak üzere Hubei eyaletindeki diğer şehirlere, ardından Çin Halk Cumhuriyeti’nin diğer eyaletlerine ve neredeyse tüm Dünya’ya yayılmıştır.

Bu virüs türü kâğıt, cam, plastik, ahşap, alüminyum maddeler üzerinde 4-5 güne kadar yaşamını sürdürebilmektedir (TÜBA, 2020). Korona virüs türleri insanlar ve hayvanlar arasında hastalığa neden olan geniş bir virüs ailesine sahiptirler. İnsanlar arasında korona virüsün, Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS) ve Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS) gibi daha şiddetli solunum yolu hastalıklarına neden olduğu anlaşılmıştır. Korona virüsün mutasyona uğramış hali olan Covid-19’a SAR-CoV-2 virüsünün sebep olduğu bilinmektedir. (T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI, 2020).

1.11.3. COVID-19’ un Belirtileri nelerdir?

Yeni tip korona virüsün (Covid-19) şimdiye kadar bilinen en belirgin belirtileri; kuru öksürük, halsizlik ve yüksek ateş hali gözlemlenmiştir. Hastalığın göstermiş olduğu belirtiler genelde enfekte olduktan sonra ilk 5 gün içerisinde görülmüş, fakat farklı hastalarda 2 ila 14 günlük bir süre kadar farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (Hopkins, 2020). Covid-19 virüsünün bulaştığı kimi hastalarda seyrek olarak görülen; tat ve koku duyularında kayıp, kızarıklıklar, ishal, burun tıkanıklığı, eklem ağrıları, parmaklarda görülen renk değişimleri, baş ağrısı gibi belirtilerin de olduğu belirtilmiştir (Swaminathan, 2021).

1.11.4. COVID-19 Virüsünün Ortaya Çıkışı ve Bulaşma Yöntemleri Nelerdir?

Yeni tip korona virüsün kesin olarak ortaya çıkışı henüz tam anlamıyla belirlenmiş değildir. Hastalığın ilk olarak ortaya çıkışı ile ilgili yapılan çalışma ve araştırmalar bakıldığında kaynak olarak Huanan Deniz Ürünleri Toptan Satış Pazarında yasadışı olarak satılan vahşi hayvanları işaret etmektedir. Ancak evcil

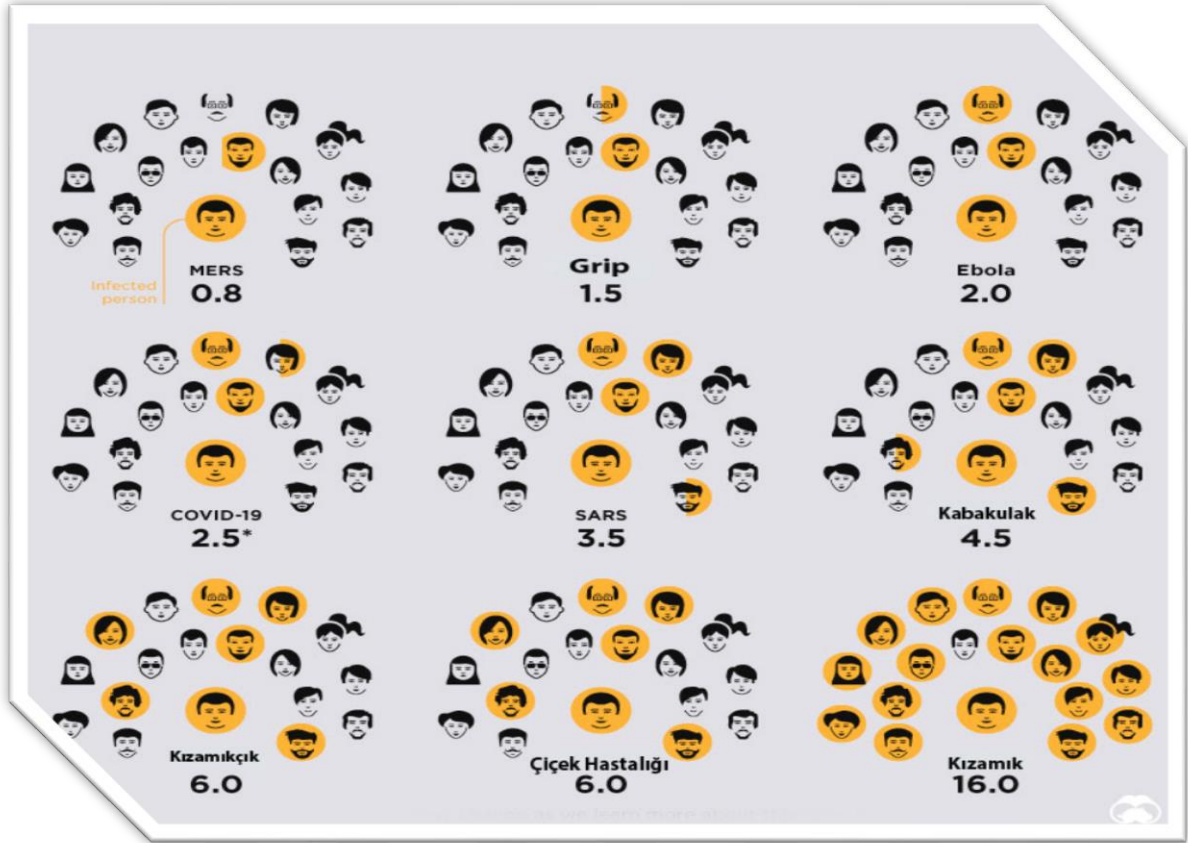
hayvanlardan kedi, köpek gibi hayvanlardan herhangi bir hastalık geçişi tespit edilmemiştir.

Hastalığın bulaşma yolunun bilinmesi hastalıktan korunma ve kontrol önlemlerin belirlenmesinde büyük bir önem teşkil etmektedir. Hastalık esasında damlacık yoluyla bulaşmaktadır. Şekil 11’de Covid-19’un ve benzer virüslerin ortalama olarak enfekte olan hastanın kaç kişiyi enfekte edeceğinin ölçüsü verilmiştir. Ayrıca virüs taşıyan bireylerin öksürme, hapşırma yoluyla ortaya saçtıkları damlacıklara diğer kişilerin elleri ile temas etmesi sonrasında ellerini ağız, burun veya göz bölgesine temas ettirmeleri sonucunda bulaşmaktadır. A semptomatik (hastalık belirtilerini göstermeyen) kişilerin solunum yolu salgılarında virüs tespit edilebilmekte, ancak esas bulaşma hasta bireylerden oluşmaktadır.

Çin’deki vakaların epidemiyolojik özellikleri incelendiğinde, ortalama inkübasyon süresinin (hastalık belirtilerinin ortaya çıkması için gereken süre) ortalama 5-6 gün (minimum 2 gün – maksimum 14 gün) olduğu gözlenmiştir. Fakat yeni tip korona virüsünün bulaştırıcılık süresi kesin olarak bilinmemektedir.

Korona virüsler dış ortama direnç gösteren virüsler değildir. Ancak buldukları ortamdaki koşullara (nem, sıcaklık, temas ettiği yüzeyin dokusu) göre dayanma durumlarında değişiklik gözlemlenen virüslerdir.

Öyle ki korona virüsler cansız yüzeylerde birkaç saat içerisinde etkilerini yitirdiği gözlemlenmiştir. Bu durum kişisel ve genel temizliğin virüsün yaratacağı etkiyi ez aza indirmek için önemli bir etkidir (Til, 2020).

Şekil 11: Ortalama Olarak Her Hasta Kişinin Kaç Kişiyi Enfekte Edeceğinin Bir Ölçüsü

Kaynak : Visual Capitalist

1.11.5. COVID-19' un Risk Grubu Kimlerdir?

Yeni tip korona virüs enfeksiyonu ile ilgili bu zamana kadar elde edilen bilgi ve veriler incelendiğinde bazı insanların daha fazla hastalanma ve ciddi belirtiler geliştirme riskini taşıdığı gözlemlenmiştir. Enfekte olan vakaların % 80'i hastalığı hafif şekilde atlattığıdır. Vakaların %20'si ise hastane koşullarında tedavi edilmektedir. Virüs, genellikle 60 yaş ve üzerindeki kişiler üzerinde daha fazla etki yaratmaktadır. Ayrıca kronik rahatsızlıkları olan kişiler, Diyabet, Kalp hastalığı, Hipertansiyon, Kronik Solunum yolu hastalığı, Kanser, Katı organ nakli olanlar ve Sağlık Çalışanları ölüm oranı yüksek risk grubu içerisinde bulunmaktadır (T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI, 2020).

1.11.6. COVID-19 Virüsünden Korunma Yöntemleri Nelerdir?

Virüse karşı aşı çalışmaları ülkeler bazında devam etmekte olup elde edilen aşuların da güvenilirliği sorgulanmaktadır.

Covid-19 virüsünden korunmanın en etkili yolu enfekte olmamaktır. Bulaşmayı önleme yöntemlerine bakıldığında en kolay yöntemler hijyen, maske ve sosyal mesafeyi korumaya dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Öncelikle toplu taşıma, pazar, market gibi insan yoğunluğunun ve temasın kaçınılmaz olduğu yerlerden uzak durulmalı, bu ortamlarda bulunulmuş ise ellerin dezenfektan ile temizlenmesi veya en az 20 saniye su ve sabun ile yıkanması, kişisel hijyen kurallarına uyulması virüsten korunmak için büyük öneme sahiptir. Ayrıca su ve sabuna ulaşamayan durumlarda ise en az %60-70 alkol içeren kolonya ile elleri yıkamak tavsiye edilmektedir. Gün içerisinde ellerin yüz, ağız ve göz ile temasından kaçınılması virüsün gelişimini engellemeye fayda sağlamaktadır. Kişilerde eldiven kullanarak oluştuğuna inanılan yanlış hijyen algısı, el yıkama alışkanlığını azalttığı için riskin artmasına neden olan hatalı bir davranış olduğu belirtilmiştir.

Covid-19 virüsü ortalama 1 metre mesafeye kadar damlacık yoluyla ulaştığı bilinmektedir. Gündelik yaşamda kalabalık ortamlardan kaçınılmalı, kişiler arasında en az 1,5 metre olacak şekilde sosyal mesafeye dikkat edilmeli ve temastan uzak durulmalı, öksürme, hapşırma esnasında ağzın mendil yoluyla veya dirsek içiyle kapatılması gereklidir bu durum virüsün yayılma riskini düşürecektir. Zorunluluk gerektirmedikçe seyahat etmekten kaçınılmalı, sıklıkla kullanılan gündelik eşyalar (cep telefonu, bilgisayar, kapı kolları masa vb.) sürekli temas edilen yüzeylerinin %1'lik sulandırılmış çamaşır suyu ile temizlenerek steril hale gelmelerine ve odaların sık sık havalandırılmasına dikkat edilmesi gereklidir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO-DSÖ) Covid-19 virüsünü pandemi ilan etmesinden sonra, yurt dışında bulunan ve ülkemize seyahat eden vatandaşlarımızın 14 gün süreyle evlerinde kalarak kendilerini izole etmeleri istenmiştir bu durum virüsün ülkemizde daha çok yayılmasını yavaşlatmıştır. Sağlık Bakanlığı hastalık belirtisi olanların sağlık kurumuna gitmesi gereken durumlarda tıbbi maske takması,

yayılmasında oluşturacağı riski azaltacaktır. Ancak maske kullanımı günlük yaşamda toplu alanlarda alışverişlerde sürekli takılı olmalı fakat imkân oldukça sıklıkla değiştirilmesi oldukça önemlidir (Til, 2020).

1.11.7. COVID-19' un Tedavi Yöntemleri Nelerdir?

Covid-19 virüsüne enfekte olan veya belirtiler gösteren hastalarda, tıbbi incelemelerde bulunmak ve tedavinin gereken zamanda uygulanabilmesi için, hastalığın erken teşhis edilmesi hayati derecede önem teşkil eden bir durumdur. (Chung, Bernheim, Xueyan, Zhang, & Mingqian, 2020). Virüse enfekte olduğu onaylanan hastaların aynı odada birlikte tedavileri yapılmakta, hastaların virüse karşı gösterdikleri tıbbi durumlarına göre pozitif vakaya dönüşmemiş veya hastalık belirtileri gösteren hastalar, ayrı odalarda tek başlarına izole edilmeli veya doktorların tavsiye etmeleri ile uygun koşullar sağlanarak kendilerini izole etmeleri gerekmektedir. Tıbbi olarak incelemeler yapılan ve risk durumu yüksek olan hastalar en kısa sürede hastaneye veya duruma göre yoğun bakım ünitesine alınarak tedavi edilmelidir. Solunum güçlüğü çeken hastaların mekanik solunum cihazına ihtiyaç duymalarını gerektiren durumlarda hastaların yoğun bakım ünitelerinde tedavilerine devam edilmelidir Tedavi altına alınan hastalarda vücut ısılarının 35,5 dereceyi geçmesi durumlarında hastalara vücut ısısını düşüren ilaçlar (antipiretik) ya da fiziksel müdahale ile vücut ısısını düşürmeye yönelik yöntemler uygulanmalıdır. (Kunling & Yonghong, 2020).

Covid-19 virüsünün neden olduğu pandemi sürecinin kontrol altında tutulabilmesi için bu alanda en fazla risk altında olan sağlık personelinin devamlı olarak ihtiyaç duydukları koruyucu teçhizat ihtiyaçlarının sürekli olarak karşılanması riskin çalışan personeller arasında yayılımını düşürücü etki yaratacaktır (Samancı, 2020).

Seyahat kısıtlamaları uygulayan ülkelerde virüsün hızlı bir şekilde küresel olarak yayılımını yavaşlatmada önemli bir yöntem olmuştur (Chinazzi, Marco , Corrado, & Davis, 2020). 23 Ocak tarihinde Çin'in Wuhan eyaletinde ilk olarak seyahat kısıtlamasına geçilmiştir, Çin'in birçok farklı kentinde çok sayıda enfekte

olan hasta bildirimini yapılmıştır. Uygulamaya konulan seyahat kısıtlamaları virüsün Çin geneline yayılmasında birkaç günlük bir azaltma gösterse de küresel olarak büyük etkileri olmuştur. Çin'in uygulamaya koyduğu kısıtlamalar doğrultusunda virüsün diğer ülkelere ulaşmasında büyük bir geciktirme etkisi göstererek şubat ayına kadar % 80 azalmasına etkili olmuştur (Samancı, 2020).

Dünya' da aşı çalışmaları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından yoğun çalışmalarla devam etmektedir bu kapsamda kesin bir tedavi yöntemi bulunana kadar virüse yakalanmamak en iyi yoldur bunun içinde sosyal mesafe, maske ve hijyen kurallarına azami oranda dikkat gerektiriyor.

2. COVID-19'UN KÜRESEL EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yeni tip koronavirüsü 2020 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi kabul ettiği bu salgın tüm dünyayı hızla etkisi altına alamaya başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Çin başta olmak üzere birçok ülkede imalat, havacılık sektörü, sermaye hareketliliği, borsalar, faiz oranları, makroekonomik değişkenler zincirleme reaksiyon göstermeye başladı. Küresel ekonomiler küçülmeye devam ederken, 2020'nin küresel ekonomik daralma yılı olduğuna inanılmakta belki de dünya geçen yüzyılın en kötü felaketiyle karşı karşıyadır (Şanlı O. , 2020).

Covid-19 küresel salgını 2020 yılının Mart ayına gelindiğinde Türkiye'deki ekonomik aktivite, üretim, dış ticareti etkilemiş, bu etkiler iç turizm talebini etkilemeye başlamış ve Nisan ayından itibaren kanalın derinleşmesiyle tüm ekonomiyi etkilemiştir (Adıgüzel M. , 2019). Sağlık krizinin üstesinden gelmek için Uluslararası Para Fonu (IMF), raporda tanımlandığı gibi bir dizi "izolasyon önlemi" başlattı. İzolasyon önlemlerinin bir parçası olarak, hükümetler önce insan hareketini kısıtlamış, uçuşları durdurmuş ve gümrük kapılarını kapatmıştır. Öyle ki Virüsün bulaşmasından endişelenen birçok ülke limanlarını ve sınırlarını kapatarak ve mal ithalatını durdurdu. Böylelikle hükümetler ülkelerini giriş çıkışlarını kontrol altında tutmak istemişlerdir. İnsanlar arasındaki etkileşimi en aza indirebilmek için ev ortamında yapılma imkânı olan işlerin ev ortamına taşınması ve işe gitme zorunluluğu olan işlerde ise esnek çalışma yöntemi uygulanmıştır. Salgın süreci

içerisinde iletişim, finansal işlem ve işlemlerin olabildiğince dijital ortamda yürütülmesinin teşvik edilmesi oldukça önemlidir. Salgının neden olduğu etki ve salgın önlemlerinin oluşturmuş olduğu etkiler nedeniyle 2020'nin ilk çeyreğinde dünya ekonomisinde sorunların birbiri ardına ortaya çıktığı görülmüştür.

Korona virüs salgını tüm dünyaya yayıldıktan sonra küresel piyasaları durma noktasına getirmiştir. Uluslararası hammadde, hizmet, ulaşım, nakliye ve üretimde dünya ticaretinde keskin bir düşüşe yol açtığı. Mali piyasaların büyük bir darbe aldığı ve borsa değer kaybının sene sonunda 2008 Küresel Krizinden daha yüksek olacağı tahmin edilmektedir.

Ekonomik etki açısından Covid-19 salgını, 1929 küresel ekonomik krizinden bu yana karşılaşılan en büyük kriz olarak kabul edilmekte olup, alınan önlemlere göre ticaret hayatı sadece temel ihtiyaçların karşılanması için istikrarlı bir çaba sarf etmişti

Ülkede sokaklar boş, üretim ve tüketim dengesi bozulmuş, ticaret dengesi bozulmuştur (Kaya, 2020).

2.1. COVID-19' un Küresel Ekonomide Meydana Getirdiği Değişimler

Acil olmayan tüm işyerleri, Covid-19 virüsüne karşı alınan tedbirler nedeniyle kapatıldı. Mevcut iş taleplerinin yetersizliği nedeniyle birçok işçi işe gidemedi ve işten çıkarılmaya başladı. Bu durum neticesinde oluşan kayıplar sadece imalat sektörünü değil, tüketici sektörünü de etkilemeye başladı. Neden olduğu korku, endişe ve belirsizlik nedeniyle firmalar bir süre üretimi artıracak ve bu durumda işgücü talebi çok zorlaşacaktır (Şanlı O. , 2020).

Avrupa, Asya, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer coğrafyalarda ki azalan ticaret, küresel üretim zincirinin aksamasına neden olmaktadır. Dünya üretiminin yüzde70'inden fazlasını gerçekleştiren bu ekonomilerin virüse karşı oluşturdukları derin mücadelesi, üretimdeki düşüşte önemli bir faktördür.

Bu enfeksiyon sırasında salgından en çok etkilenecek olan en önemli üç değişkenin arz, talep ve finans sektörleriyle ilgilidir. Talepteki azalmanın bir kısmı, özellikle gelişmiş ülkelerde, kamu harcamaları ve devlet gelir desteği, vergi indirimleri, projeler veya nakit yardımı ile tamamlanabilir. Ancak artan korkular ve endişeler nedeniyle, tüm tüketici ihtiyaçlarının devlet desteğiyle karşılanmanın imkânsız olduğu noktaya kadar gerilemeye devam ediyor.

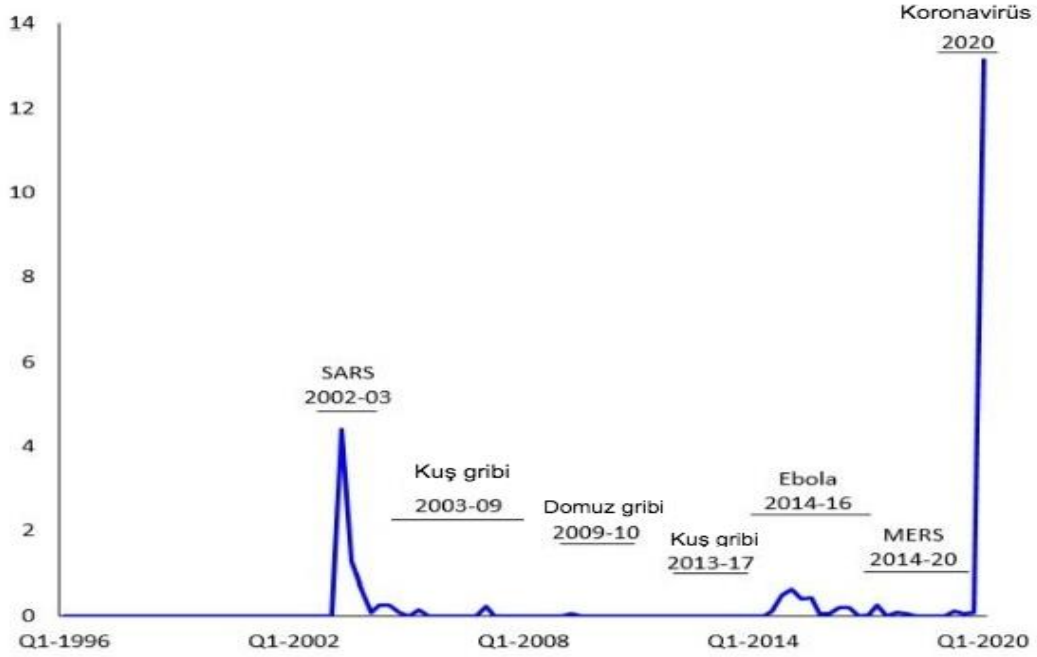
Talebin olmadığı yerde ise arz azalır ve kitlesel iflasların ortaya çıkması kaçınılmaz bir hal alır. Dolayısıyla arz ve talepte şoklar ortaya çıkar. Mali açıdan bakıldığında, endişe, belirsizlik ve korku yatırımcıların piyasadan sapmasına neden olmakta, küresel borsalarda ani bir çöküşler görülmektedir. Bu durum döviz piyasalarının istikrarsızlığının daha çok artmasına neden olmaktadır (UNIDO, 2020).

Dünyanın en gelişmiş ekonomilerinden olan Çin ve ABD’de üretim sanayi, dış ticaret, tüketim ve yatırımlarda daralma yaşanmasına neden olmuştur. 2020 için tüm büyüme tahminleri iptal edildi. Salgın aylardır Çin dışına yayılmadığı için virüsün ekonomik öngörülerini sadece Çin’de yapmıştır. Bununla birlikte, Covid-19 virüsü Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nin merkez üssü haline geldiği ve dünyaya yayıldığı için, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve OECD, Nisan 2020’de güncellenmiş ekonomik tahminler yayımlayarak (Şanlı O. , 2020). Olumsuz beklentiler, seçimler, siyasi belirsizlik, durgunluk dönemleri, OPEC krizi, Irak savaşı, Avrupa borç krizi, Brexit süreci, ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşı, küresel belirsizlik endeksini keskin bir şekilde yükseltiyor, ardından belirsizlik azalma eğilimine giriyor. Ancak son üç yıl, 60 yıllık bir dönemdeki 2008 küresel ekonomik krizi de dâhil olmak üzere, bu kadar yüksek düzeyde bir belirsizliğin olduğu döneme rastlanmamıştır. BREXIT süreci ve 2017’de başlayan ticaret savaşları, son 57 yıldır belirsizlik endeksinin en üstünde yer almaktadır. Ancak ticaret savaşları henüz bitmezken 2020’de hızla yayılmaya başlayan Covid-19 salgınının etkisiyle küresel sistem belirsizlik endeksi 60 yılın en yüksek seviyesine çıkmasına neden olmuştur. Tablo 3’ de salgınlar döneminde küresel belirsizlik endeksi verilmiştir. Dünya ekonomisi, son 60 yılda olduğundan daha büyük riskler ve belirsizliklerle karşı karşıyadır. Covid-19 virüsünün neden olduğu ekonomik ve

sosyal etki açısından 1929 kriziyle karşılaştırılabilecek kadar önemlidir (Inman, 2020).

Tablo 3: Salgınlar Döneminde Küresel Belirsizlik Endeksi

Salgınlar Döneminde Küresel Belirsizlik Endeksi

Kaynak: Ahir, Bloom ve Furceri (2018)

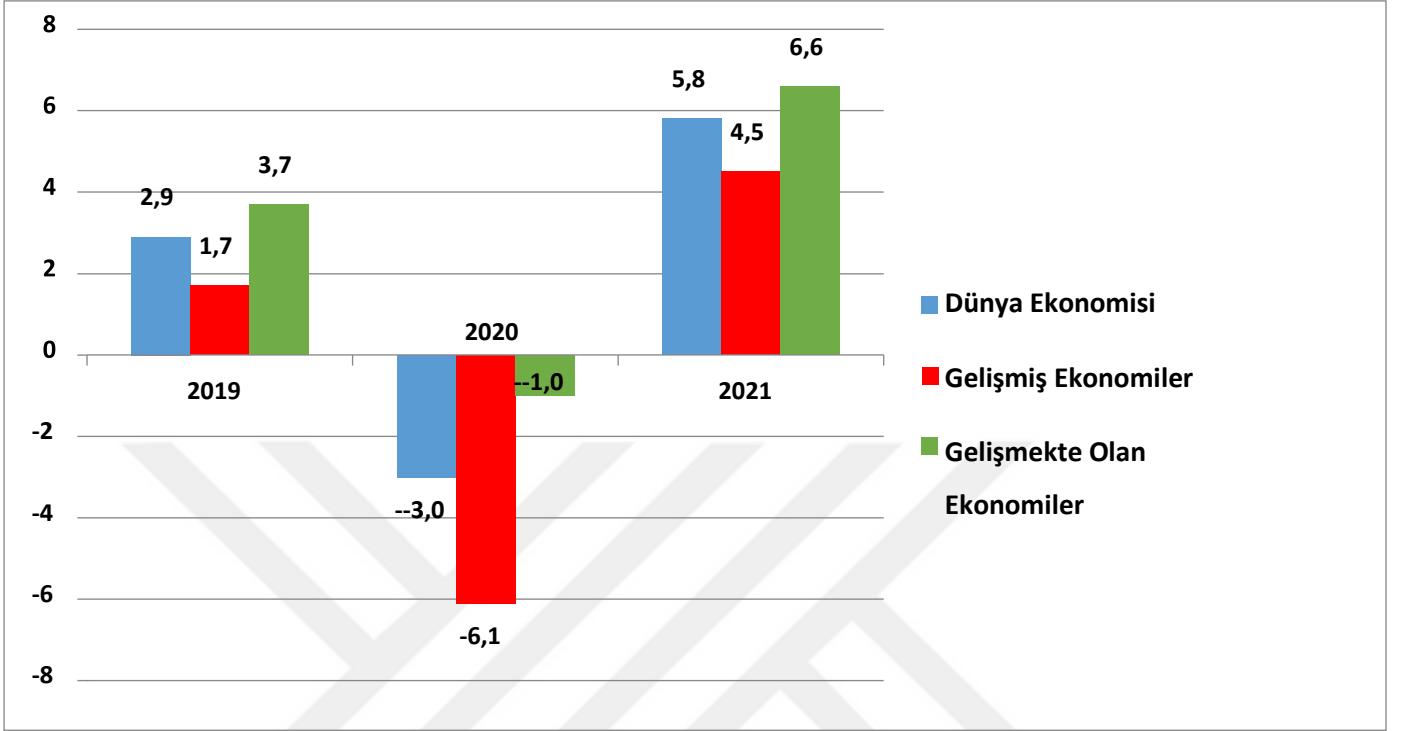
2.2. COVID-19 Salgınının Ülkeler Üzerindeki Makroekonomik Etkisi

Covid-19 virüsüyle mücadelede uygulanan finansal ve maliye politikalarının ekonomik miktarı gün geçtikçe artarak devam etmektedir. Bu durum çoğu zaman küresel makroekonomik verilerde bazı düzensizlikleri de beraberinde getirmiştir. Hastalığın yayılmasını engellemek ve can kaybını önlemek için, hükümetler tarafından sokağa çıkma yasaklarının ve seyahat yasaklarının uygulanması, büyüme oranları, işsizlik, bütçe açıkları, dış ticaret açıkları gibi öncüllerde ciddi sapmaların yaşanmasına neden olacaktır. Ekonomik büyümenin artan üretimle doğru orantıda olduğu bilinmektedir. Birçok ülkede karantina önlemlerinin uygulanması, üretim hacmi açısından tüm sektörleri etkileyeceği kaçınılmazdır. Birçok girişimci bu

süreçte çalışmadığı için işyerlerini kapatmak zorunda kalacak öyle ki 2020'de ülkelerin negatif bir büyüme oranına ulaşacak, sağlık hizmetleri, devlet harcamaları ve sosyal harcamalar çok artacak, işsizlik süreleri artacak ve dolayısıyla işsizlik yardımları, düşük faizli işletme kredilerinin önemli ölçüde artacağı öngörülmüştür.

Bir bütün olarak dünya ekonomisi 2. Dünya Savaşından bu yana ilk defa 2008-2009 küresel ekonomik krizinden sonra negatif büyüme yaşadı, yani küçülmüştü. Küresel ekonominin 2020'de korona virüs pandemisi nedeniyle bir kez daha daralacağını söylüyor, Fakat bu daralmanın şiddeti farklı senaryolara bağlı gibi görünüyor. Öte yandan, salgının uzaması ve yılın devamında da sürmesi, küresel ekonomik gerilemeyi çok daha yüksek seviyelere itecektir. Tablo 4' de IMF' nin 2019-2021 yılları arasında ekonomilerin büyüme tahminleri verilmiştir. Bu bağlamda, örneğin 2009 küresel mali krizinde dünya mal ve hizmet ticareti yüzde 10 seviyesinde gerileme yaşamış, günümüz salgın döneminde ise mal ve hizmet ticaretindeki düşüşün yüzde 10 ila 15 civarında olacağı beklenmektedir. Mal ticareti üzerindeki küçülmenin yüzde 8 ila 15, hizmetler ticareti üzerindeki küçülmenin ise yüzde 18 olması beklenmektedir. Tablo 5'de IMF tarafından seçili ülkelerin büyüme tahminleri verilmiştir. IMF, Covid-19 salgınının ekonomik etkisinin 1929 büyük buhranından sonrasına göre daha büyük olacağını tahmin edilmektedir (Duran & Acar, 2020).

Tablo 4: IMF Tarafından Yapılan Büyüme Tahminleri (2019-2021)

Kaynak: IMF

	2019	2020	2021
ABD	2,3	-5,9	4,7
Almanya	0,6	-7,0	5,2
Fransa	1,3	-7,2	4,5
İtalya	0,3	-9,1	4,8
İspanya	2,0	-8,0	4,3
Çin	6,1	1,2	9,2
Hindistan	4,2	1,9	7,4
Rusya	1,3	-5,5	3,5
Brezilya	1,1	-5,3	2,9

Tablo 5: Uluslararası Para Fonunun (IMF), Seçilen Ülkeler İçin Büyüme Tahminleri

Suudi Arabistan	0,3	-2,3	2,9
Nijerya	2,2	-3,4	2,4
Güney Afrika	0,2	-5,8	4,0
Türkiye	0,9	-5,0	5,0
Japonya	0,7	-5,2	3,0
İngiltere	1,4	-6,5	4,0
Kanada	1,6	-6,2	4,2

Kaynak: IMF

3. COVID-19 SALGINININ SEKTÖRLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. Havacılık Sektörüne Etkileri

Hava taşımacılığının hızlı bir ulaşım yöntemi olduğu gibi kıtalar arasında hızla hareket edebilme yeteneği, dünyanın farklı bölgelerinden daha geniş alanlara yayılan yeni bir korona virüs türü olan Covid-19' un küresel olarak yayılmasını kolaylaştırdı. Hava alanlarının konaklama, alışveriş ve iş merkezleri olarak gelişmesi, yalnızca hava ve kara yolcu taşımacılığı için bir merkez olmakla kalmayıp, aynı zamanda bu bölgelerdeki etkileşimin de artmasına neden olmaktadır (Kasarda, 2019). Ayrıca hastalıklarda hava ulaşımının daha önemli olması gerçeğinin temel nedenlerinden biri ülkeye giriş yapan yerli ve yabancı kişi ile bölgedeki insanların hareketliliği virüsün hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmaktadır.

Covid-19 virüsüne karşı alınan tüm önlemlere rağmen virüsün hava taşıtlarında daha hızlı yayılım göstermesi havacılık sektörüne yönelik kaygı ve şüpheciliğin artmasında etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu bakımdan salgının yayılmasında etkili olduğu düşünülen havacılık faaliyetleri, dünya çapında oldukça tercih edilmesine rağmen toplum tarafından talep görmeyen bir ulaşım şekli haline gelebilmektedir (Lİ, Wang, Xue, Zhao, & Zhu, 2020). Küresel havacılık endüstrisi, havayolu müşterilerinden hem kısıtlamalar hem de yasaklar ve azalan taleple karşı karşıyadır. Bu durum, sivil havacılık tarihinde daha önce meydana gelmemiş kriz ve durgunluk yaşanmasına neden olmuştur. Havacılık şirketleri uçak kira ve borçlarını ödeyemediğinden ve mevcut sigorta şirketleri de uçak kira ve kredi borçlarının ortaya çıkardığı maliyetin büyüklüğünü karşılayamamaları, çok sayıda uçağın yönetilememesi sivil havacılık şirketleri için büyük bir problemler oluşturmuştur (Duran & Acar, 2020).

Avrupa'daki hava trafiğinin Covid-19 pandemisi nedeniyle yüzde 2,6 düştüğü bildirilirken, 20 Euro control üye ülkesi günlük uçuşlarda düşüş bildirmiştir. Ayrıca Çin ile Avrupa arasındaki karşılıklı uçuşlar günde 98 daha az uçuşların yüzde 61 azaldığı ve Çin ile yapılan uçuşlardan en çok etkilenen ülkelerin başında Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya gelmektedir (SHGM, 2020). Mart 2020 itibarıyla, uluslararası seyahat edenlerin kapasitesi şimdiye kadar yüzde 32 düşmekte ve sadece hastalığın ortaya çıktığı Ülkelerde değil, dünya çapında da önemli bir azalma olduğu görülmüştür. Tablo 6' da görüldüğü üzere Mart 2020 itibarıyla ülkelerin uluslararası yolcu koltuk kapasitelerindeki azalma verilmiştir.

Hava trafiğindeki azalmanın sadece salgının çıkış noktası olan ülkeler ile sınırlı kalmadığı görülmüştür. Salgından etkilenen tüm ülkeler, uçuş ve koltuk kapasitelerini önemli ölçüde azaltmıştır. Çin, İtalya, İran ve Kore gibi salgından en çok etkilenen ülkelere yapılan uçuşlar bakıldığında, ortalama kapasite yüzde 32, diğer ülkelerdeki kapasite ise yüzde 20 düştüğü görülmüştür (Macit & Macit, 2020).

Tablo 6: Ülkelerin Dış Hat Yolcu Koltuk Kapasitesinin Azaltılması Mart 2020

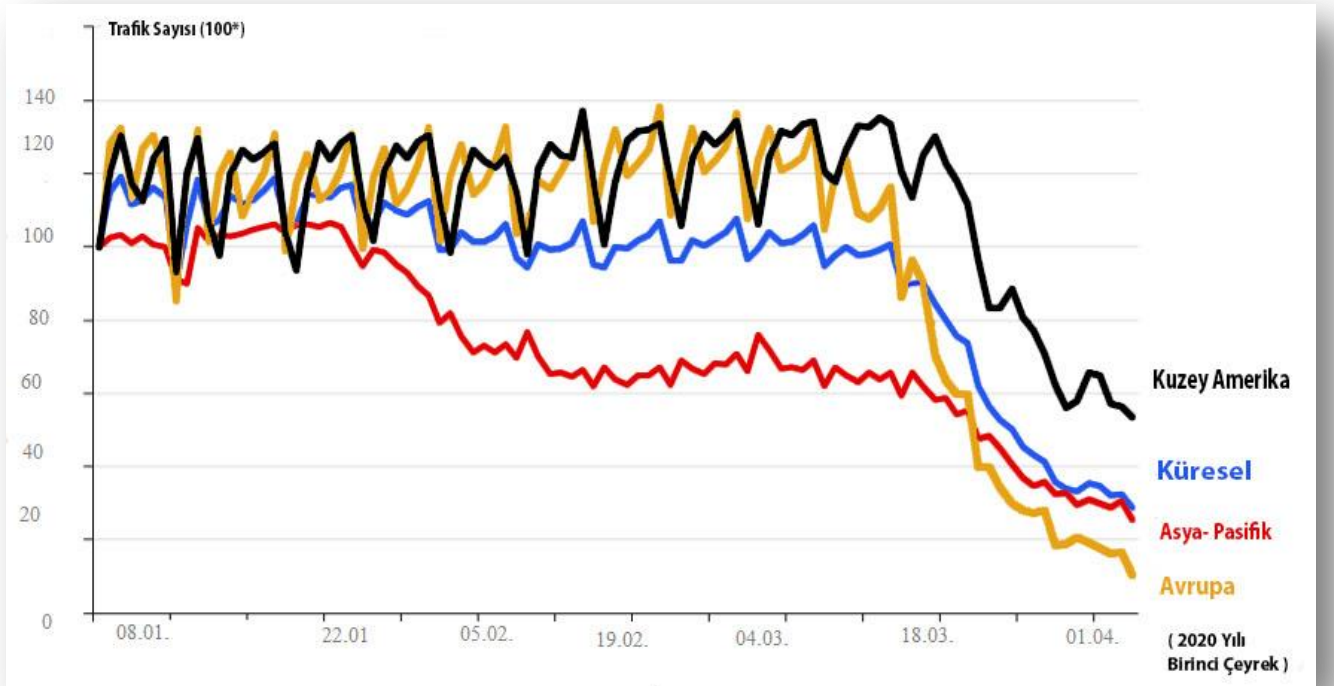
<u>Ülke</u>	<u>Planlanan Kapasite Değişimi</u>	<u>Kapasite Değişimi (%)</u>	<u>Ülke</u>	<u>Planlanan Kapasite Değişimi*</u>	<u>Kapasite Değişimi (%)</u>
Çin	14,734,300	-82	Almanya	4,277,933	-25
İtalya	6,852,300	-60	İngiltere	3,387,241	-16
Kore	6,511,100	-70	ABD	3,217,641	-14
Japonya	5,686,700	-50	İspanya	2,599,048	-20
Almanya	5,331,200	-28	BAE	2,465,717	-20
Hong Kong	5,305,300	-76	Türkiye	2,277,434	-31
ABD	4,617,500	-18	Fransa	2,106,010	-18
Tayland	4,451,400	-45	Singapur	2,031,900	-35
İngiltere	4,261,200	-19	Tayland	1,744,454	-29
Tayvan	4,026,700	-62	Suudi Arabistan	1,712,474	-30
İspanya	3,289,600	-23	Hindistan	1,643,127	-24
Singapur	3,172,100	-43	Malezya	1,537,179	-33
Birleşik Arap Emirlikleri(BAE)	3,106,000	-24	İsviçre	1,380,332	-24
Fransa	2,839,300	-22	Endonezya	986,192	-27
Türkiye	2,769,000	-34	Avusturya	966,037	-26
Vietnam	2,564,200	-55	Japonya	935,256	-20
Malezya	2,424,100	-41	Kanada	871,795	-12
Hindistan	1,926,300	-27	Portekiz	812,785	-20
Suudi Arabistan	1,734,900	-31	Danimarka	807,531	-25
Filipinler	1,626,200	-44	Hollanda	789,914	-12
İsviçre	1,567,900	-26	Polonya	788,068	-21

Endonezya	1,402,000	-32	İsrail	788,068	-39
Kanada	1,125,900	-15	Belçika	781,479	-26
Avusturya	1,119,300	-28	Vietnam	754,856	-34
Rusya	1.081.500	-18	Katar	714,608	-16
Avustralya	1.058.200	-23	Mısır	707,091	-25
Hollanda	1.027.200	-14	İsveç	673,186	-22
Belçika	1.000.500	-29	Fas	638,169	-28
Katar	968,400	-20	Rusya	631,076	-12
Portekiz	948,100	-22	Avustralya	619,167	-16

Kaynak: CAPSCA, 2020

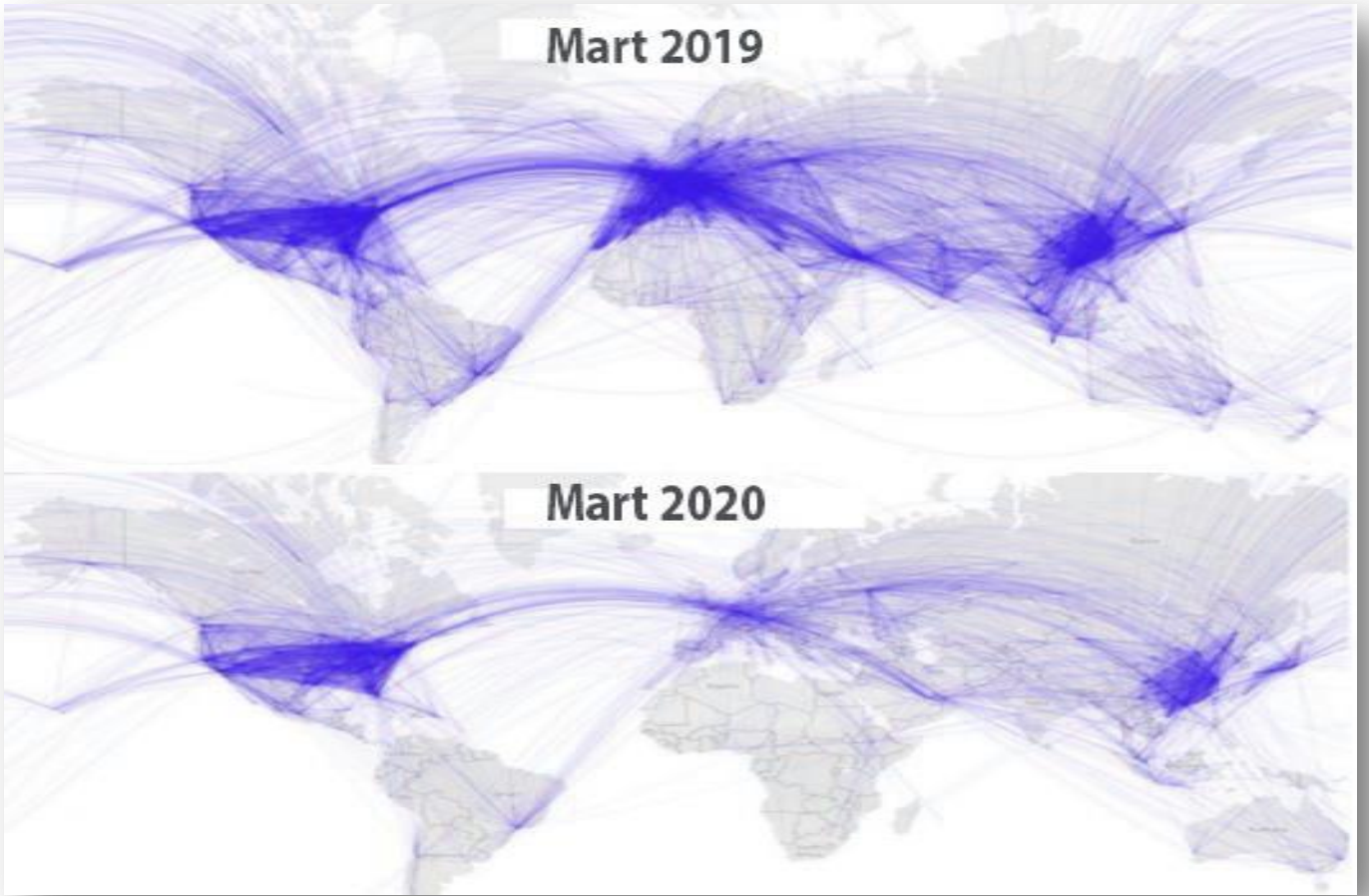
Bu nedenle Covid-19'un salgını üçüncü ya da dördüncü çeyrekte kontrolü ele geçirilmezse, dünya çapındaki havayolları her ay 35 milyar dolar kaybedebilir. (Pearce, 2020).

Tablo 7: 2020 İlk Çeyrek Dünya Hava Trafik Değişimi

Kaynak: IATA,2020

Şubat 2020'den bu yana, Asya-Pasifik Bölgesi'ndeki trafik sayısı ciddi azalmalar gösterdi. Tablo 7'de görüldüğü üzere 2020 yılının ilk çeyreğindeki hava trafik değişimi verilmiştir. Salgın diğer kıtalara ve ülkelere sıçrarken, 18 Mart 2020'de hava trafiği özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa'da keskin bir düşüş gösterdi, sınırları kapatmak ve giriş ve çıkışı yasaklamak da trafiği azalmasında etki

Şekil 12: Mart Ayı İçin Küresel Hava Trafiği Karşılaştırması (2019-2020)

etmiştir (Craig, Heywood, & Hall, 2020).

Kaynak: IATA, 2020

Şekil 12'de görüldüğü üzere 2019-2020 Mart Ayı Dünya Hava Trafiği yoğunluğundaki değişim verilmiştir. IATA 2020 verilerine göre dünya ticaretinde 6,8 trilyon dolarlık hava taşımacılığı kullanılırken, 2019'da hava taşımacılığı, ticarete

paralel olarak hacminin yüzde 3,2'sini kaybetmiştir. Bu küçülmenin ardından 2020'nin başlarında ABD ile Çin arasındaki ticaretin askıya alınması hava taşımacılığındaki düşüşü hızlandırmış, Ancak 2020 Mart sonu itibarıyla dünya hava kargosundaki kargo hacmi, ülkeler arasında gönderilen yardımlara rağmen Mart 2019 sonu itibarıyla yüzde 20 azalmıştır (IATA, 2020).

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ-WTO), Covid-19 salgının küresel etkisi için iki ana senaryo belirledi: İyimser senaryoya göre, dünya ticaretinin 2019'a kıyasla yüzde 13 düşmesi muhtemel görülmekte, Kötümser senaryo ise 2019'da ticaret hacminin üçte birini kaybedecek, yani yüzde 31,9'unu kaybedeceği ileri sürülmektedir. Bu durum havacılık endüstrisi için düşüş beklentilerinde artış anlamına gelir bu da Dünyanın bir asır önce gerçekleşen Büyük Buhran benzeri bir ekonomik krizin eşliğinde olduğu anlaşılmaktadır (WTO, 2020).

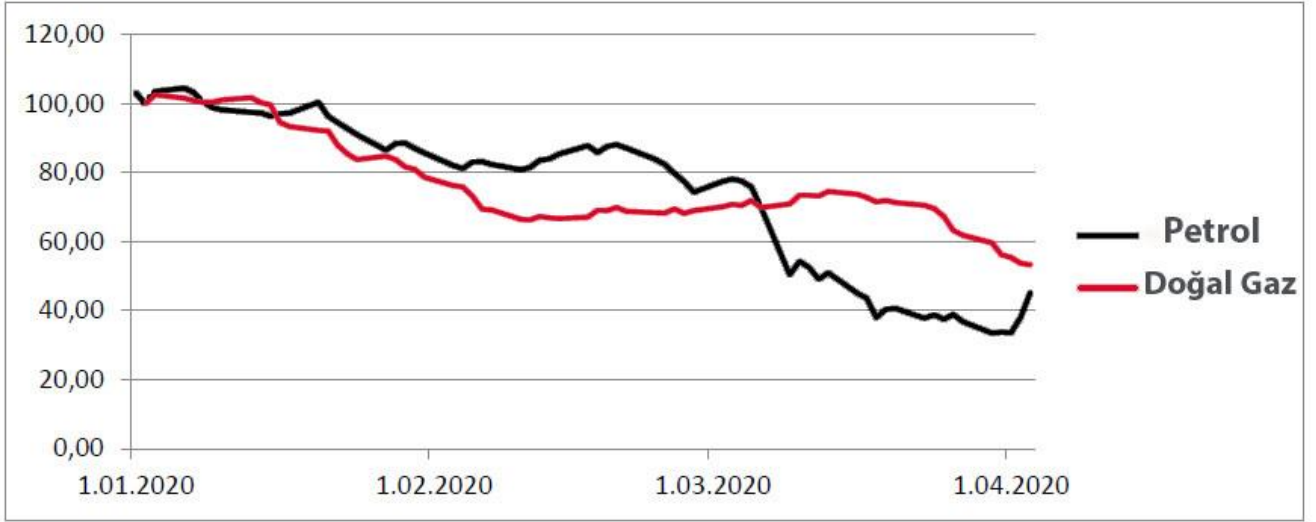
3.2. Enerji Sektörü Üzerine Etkisi

Modern yaşamın en büyük ihtiyaçlarından enerji, pandemi krizinden büyük oranda nasibini almıştır. Rusya ile Suudi Arabistan arasında 2020'nin başlarındaki petrol fiyatı savaşı nedeniyle petrol fiyatlarında azalış yaşanmaktaydı. Yaşanan salgın ortamından dolayı ortaya çıkan petrol talebindeki azalış durumunun daha da kötüye gitmesine neden olmuştur. Salgın sırasında, uygulanan seyahat yasakları, insanların ve malların hareketlerinde azalma ve havacılık sektörünün durması enerjiye duyulan talebin daha da düşmesine neden olmuştur (Duran & Acar, 2020).

1 Ocak'ta Çin kaynaklı ilk ölümlerden bu yana ham petrol fiyatları yüzde 30 civarında keskin bir düşüş gösterdi. Suudi Arabistan'ın kotalara uymayı ve petrol üretimini artırım kararıyla 9 Mart'ta, petrol fiyatları yüzde 33 gibi bir düşüş yaşamıştır. Bu durum 1991'de Çöl Fırtınası Operasyonu'nun başlamasından bu yana en büyük günlük düşüş olmuştur. Ham petrol fiyatları dört ayda beşte bir düşüşle 100 dolardan Nisan sonunda 20 dolara kadar düşüş göstermiştir. Covid-19 salgınının dünya çapında hızla yayılması ve Avrupa ve Kuzey Amerika'da artan yaygınlığı nedeniyle, düşen küresel talep ve artan endişeler petrol fiyatlarının düşmesine neden

oldu. Tablo 8’de görüldüğü üzere petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki değişim verilmiştir. Virüs, Çin'deki tedarik zincirini geciktirmenin yanı sıra, küresel ekonomik yavaşlamayı daha da şiddetlendirdi ve Avrupa bölgesinde ve dünyada endüstriyel üretimi düşürdü, enerji sektöründeki ciddi kesintileri hızlandırdı ve petrol fiyatlarındaki azalışın devam etmesine neden oldu (Kingsly, Sagot, & Leoni, 2020-2013).

Tablo 8: Petrol Ve Doğalgaz Fiyatlarında Dalgalanmalar

Kaynak: IMF

3.3. E-Ticaret Üzerindeki Etkileri

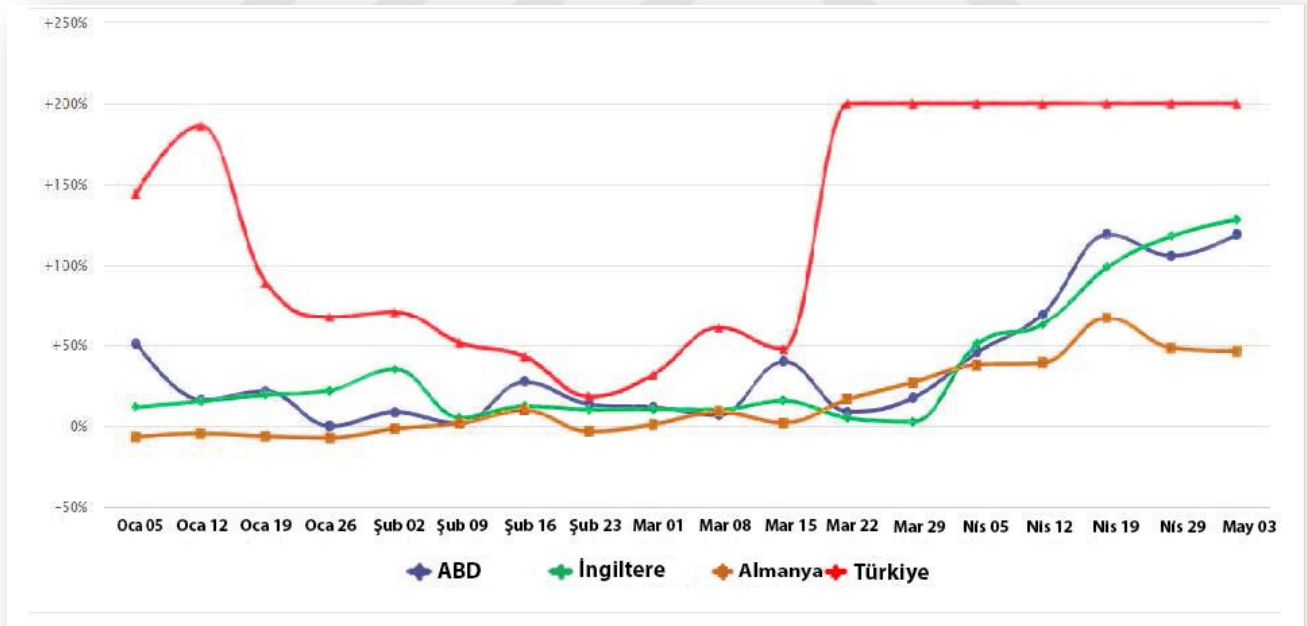
Dünya sürekli değişiyor ve gelişiyor. İşletmeler, faaliyetlerine devam etmek için makro ve mikro ortamlarındaki değişikliklere uyum sağlamalıdır. İşletmeler bu gelişmeleri kabul etmezlerse, karlarını ve rekabeti kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilirler ve hatta faaliyetlerini sona erdirebilirler.

Tüm dünyayı etkileyen pandemi süreci, değişime ulaşma ve değişime uyum sağlama sürecinde şirketlerin müşterileriyle etkileşim kurma şeklini değiştirmiştir (Akyazı, 2018). İnternetin günlük yaşamın hemen her alanında kullanılması ve hızlı gelişimi ile iş faaliyetlerinin şeklindeki değişimler başlatmıştır. İnsanların yeni alışveriş alışkanlıklarının artması, geleneksel alışveriş yöntemlerinden farklı bir alışveriş sisteminin gelişmesine ortam hazırlamış, satın alma yöntemlerinde bu

değişim, üreticilerin çeşitli alanlarda girişimcilik faaliyetleri yapılmasında etkili olmuştur (Yılmaz C. , 2010).

Covid-19 salgınından etkilenen ülkelerin karantina ve izolasyonu nedeniyle, dünya çapında kullanıcı sayısı ve çevrimiçi alışveriş uygulamalarının etkinliği çoğalmıştır. Mart 2020'nin ilk haftasından bu zamana dek E-ticaret, yeni ve aktif kullanıcı sayısında istikrarlı bir artış gördü. Ek olarak, Covid-19 salgını tüketici davranışını büyük ölçüde değiştirmiş ve yeni endüstrinin yeni bir boyut kazanmasına ortam hazırlamıştır. Alınan tedbirler ve müşterilerin talepleri doğrultusunda virüsün olumsuz etkilerine rağmen, Fiziksel mağazaların aksine, online mağazalar düzenli olarak satışlarını artırmakta ve müşteri kazanmaktadır. Tablo 9' da görüldüğü üzere Korona virüs salgını krizinde bazı ülkelerde, E-Ticaret hacminde oluşan değişim tablosu verilmiştir.

Tablo 9: Koronavirüs Salgını Krizinde Bazı Ülkelerde, E-Ticaret Hacminde Oluşan Değişim Tablosu

Kaynak: <https://ccinsight.org/>

Ülkemiz ilk covid-19 hastasının görüldüğü mart ayından itibaren yüzde 200 civarında bir artış gözlemlenmiştir (Güven, 2020).Türkiye özelinde incelendiğinde tüketicilerin ihtiyaç duyduğu ürün ve hizmetlerin satışını özel pazarda veya ev ortamında gerçekleştirmektedir. Sağlık, kozmetik, kitap ve kırtasiye, çevrimiçi bağış toplama ve eğitim öncelikli tercihlerdendir. Sonuç olarak; Gıda kategorisinde yüzde 186, sağlık kategorisinde yüzde 168, kozmetik kategorisinde yüzde 108, kitap/kırtasiye kategorisinde yüzde 69, kuruyemiş kategorisinde ise yüzde 42 artış yaşanmıştır (Muradoğlu, 2020). Salgın döneminde E-Ticarette en fazla azalış gösteren ürünlerin verileri Tablo' 10 da verilmiştir.

Tablo 10: Salgın Nedeniyle E-Ticarette En Hızlı Düşüş Yaşayan Ürünlere Örnekler

SIRA	Ürün Kategorisi	Azalış Oranı
1	Bavul	-%77
3	Kamera	-%64
4	Mayo	-%64
7	Bikini	-%59
12	Şnorkel Ekipmanları	-%56
13	Kız Çocuğu Mayoları	-%55
45	Güneş Gözlüğü	-%43
58	Kamp Ekipmanları	-%39
63	Yüzme Ekipmanları	-%37

Kaynak: Stryker (2020)

3.4. Tedarik Zincirleri Üzerindeki Etkileri

Covid-19 salgınının ardından dünya tedarik zinciri faaliyetleri kesintiye uğrayarak tedarikçi ağlarında çeşitli düzeylerde taşma etkilerine neden olduğu görülmüştür. Öyle ki Otomotiv şirketleri, diğer birçok endüstriyel sektör gibi, parça kıtlığı nedeniyle üretimlerini durdurmuş, İsviçre saatleri gibi lüks ürünlerin üreticilerinde bile, yaşanan parça kıtlığı üretimde aksamaların yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Tedarik zincirindeki yaşanan kırılma, üretim şirketleri için işçilik maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Ürünlerinin neredeyse yüzde 70'ini Çin'den temin eden imalat firmalarının, iflasın eşiğine getirmesine neden olmuştur. Çin'deki fabrikaların kapanması ve ulaşım yollarının çökmesinden sonra, dünyaya ürün satmak giderek daha güç bir hal almıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki faaliyet gösteren şirketlerin yaklaşık yüzde 75'i tedarik zincirinde kesintiler olduğunu belirtmiştir. Birçok ABD şirketi, ürünlerin teslimat sürelerini iki katına çıkardığını bildirmiştir. (Taylor & Schwartz, 2020). Ayrıca, pandemiden sonra küresel olarak hammadde ve nihai ürün sıkıntısına neden olduğu görülmüştür. Öyle ki hava ve deniz ulaşımındaki sorunlar giderek daha büyük problemleri tetiklemiştir. Covid-19 virüsünün yayılması, Çin ürünlerine olan talebi daha da azaltan küresel bir durgunluk korkusuna da neden olmuştur. Ülkeler, yüksek maliyet nedeniyle risk azaltma yöntemleri uygulamaya çalışmışlardır. (Cinel, 2020). Finans ve mali sektörler, yapısı gereği, sorunlu krediler ve aşırı işlem hacmi nedeniyle durgunluk dönemlerinde kırılgan bir yapıdadırlar. Önceki HIV salgınlarında olduğu gibi, bireysel tedaviler için depozitoların büyük ölçekli geri çekilmesi bu sektör için bir sorun teşkil etmektedir (Goodell, 2020). Hükümetler ve merkez bankaları, bankacılık ve finans sektöründeki kaçınılmaz zorlukları kolaylaştırmak için likidite temini, kurumlar vergisi erteleme, kredi ve yardım borçları gibi çeşitli destekler sağlamış KOBİ'lerde bu desteklemelerden yararlanmışlardır.

3.5. Tarım Sektörüne Etkisi

Covid-19 salgınının etkisi tarım ve gıda sektörlerinde de hissediliyor. Fakat tarım sektörünün ve tarım ürünlerinin kendine özgü özellikleri nedeniyle bu etkiler diğer sektörlerden farklı olmaktadır. Öyle ki tarımsal üretim, doğal koşullar, eyleme geçme ihtiyacı, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretim süresinin uzunluğu, tarım ürünlerinin tüketim mali olması ve bu malların tüketiminin hızlı karşılanması, tarımsal ürünlere olan arz ve talep nedeniyle düşüktür. Korona virüs salgını nedeniyle tarımsal üretim ve gıda tüketiminin diğer sektörlerle göre daha düşük olacağı ancak fiyatların hareketliliğinin de daha yüksek olacağı belirtilmiştir. Ekonomik teoriye dayalı bu çıkarımlar, tarımsal üretim ve salgın nedeniyle gıda tüketim sektörlerindeki gelişmeleri diğer sektörlerle karşılaştıran yaklaşımla desteklenmelidir (Yavuz, 2020).

Ayrıca Covid-19 salgını sonucunda işsiz sayısı hızla artmakta, işsizlerin satın alma gücü düşmekte ve gıda talebini olumsuz yönde etkilemektedir. (Schmidhuber, Pound, & Qiao, 2020).

Dışarıda yiyecek ve içecek tüketim oranında% 80 azalma görülmüştür. Bu durum, tarımsal ürünlere olan talebin azalmasına neden olmakta ve tarım sektörü şüphesiz bu durumdan etkilenmektedir. Bununla birlikte, tarım sektörünün esnekliğinin diğer sektörlerden daha az olması, Covid-19'un tarımsal besin talebi üzerindeki etkisinin diğer birçok sektöre göre daha az olacağını göstermektedir.

Yaşanan Covid-19 küresel salgınında, ülkeler öncelikli olarak kendi milletlerinin ihtiyaçlarını karşılama eğilimindedirler. Pandeminin oluşturacağı sonuçların belirsizlikleri ve çözüm odaklı sorunların devam etmesi, ülkelerin daha sert tedbirler alarak ve önceliklerini değiştirmiştir. Hükümetler, ihracat ve ithalatı ile ilgili yeni düzenlemeler yapmalıdır. Bu durum tüm ülkeler için geçerlidir. Ülkeler, virüsle savaşırken gıda kıtlığını önlemek için gıda arzında gerekli değişiklikleri yapmak için tüm fırsatları değerlendirilmesi gerekmektedir. Üretken politikaların ortaya çıktığı bu çağda ülkeler, ithalat ve ihracat kısıtlamalarını tanıyarak kendi

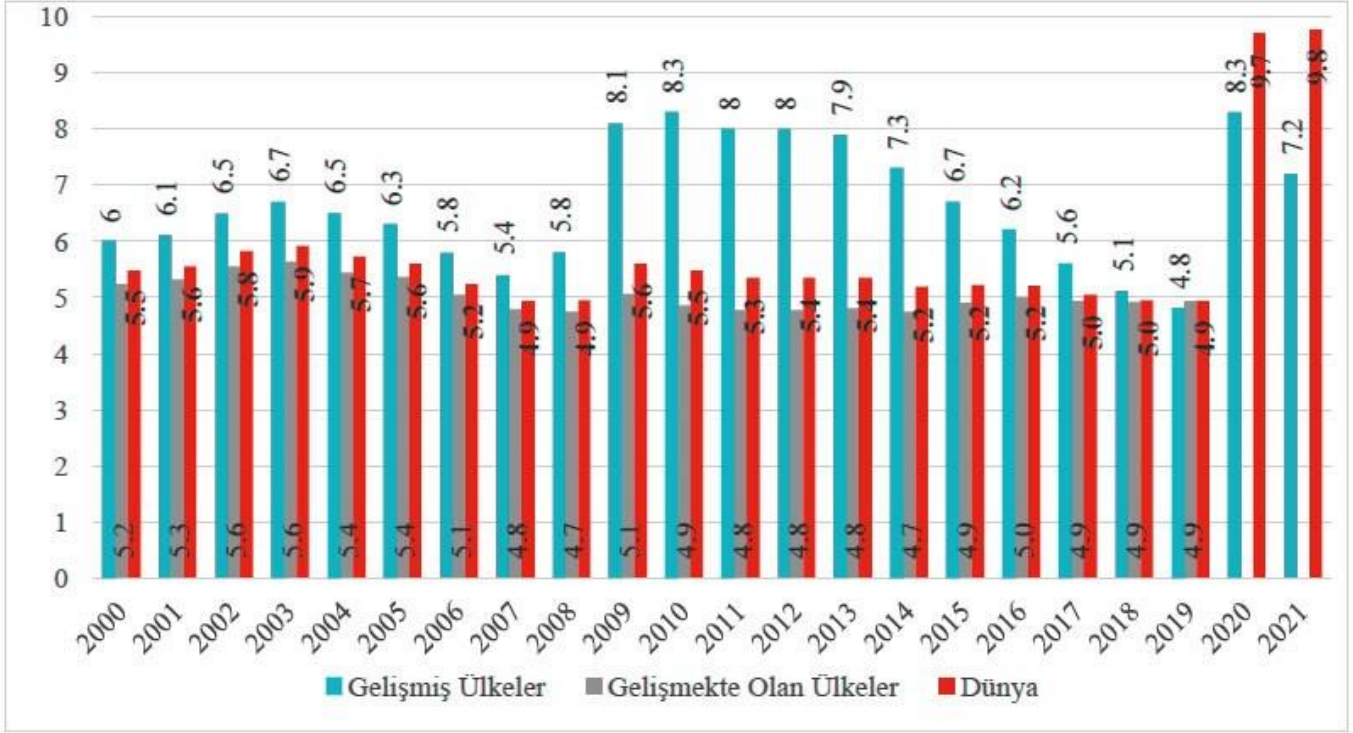
ihtiyaçlarını öncelik tanımak için ticari ve siyasi kararlar aldıkları grlştr (Kayabaşı, 2020).

3.6. İşsizlik zerindeki Etkisi

Korona virüs salgını, 2020'nin ilk yarısında küresel olarak büyük iş kayıplarına neden olmuştur. Uluslararası alışma rgt (ILO), yalnızca 2020'nin ikinci çeyreğinde çalışma saatlerinde yüzde 6,7'den fazla genel bir azalma beklenmektedir. Mevcut küresel işgücünün yaklaşık yüzde 38'i imalat, ticaret, turizm, konut, ulaşım ve diğerk hizmetler sektörlerinde çalışmaktadır. Hizmet sektörü, talep ve krlılıkta keskin bir düşüşle, iflasların artmasının önünü açmıştır. Tablo 11' de görüldüğü üzere yıllara göre işsizlik oranlarındaki değışim verilmiştir. Sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde işsiz sayısı 30 milyonu aşmış ve Nisan 2008 yılının sonunda yaşanan küresel kriz sonrası kaydedilen işsizlik rakamlarını aşmıştır. 2020'nin ikinci çeyreğinde kısıtlama önlemlerinin yumuşatılması bile Amerika Birleşik Devletleri'nde işsizlik oranının yzde10 civarında olacağı tahmin edilmektedir.

Ulaşım ve turizm sektörlerinde iş gücünün fazla olduğ Yunanistan, İşpanya ve İtalya gibi birçok Avrupa ülkesinde işsizlik oranının yüzde 10'dan fazla olacağı tahmin edilmektedir. İşsizlik sigortası sistemlerinin ve sosyal koruma olanaklarının zayıf olduğ gelişmekte olan ülkelerde işsizliğın şiddetinin daha yoğın biçimde hissedilmesi kaçınılmazdır (Kaya, 2020).

Tablo 11: İşsizlik Oranlarının Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: World Bank,2020

İzolasyon önlemleri, müşterilerle fiziksel etkileşimi içeren temel olmayan işler üzerinde daha yüksek bir işsizlik etkisine sahiptir. Küresel olarak perakende ve toptan satış hizmetleri, konaklama hizmetleri ve kayıt dışı sektörlerde çalışan 600 milyondan fazla işçi yüksek gelir kaybı riski altındadır. Finans, bankacılık ve yönetim gibi uzak işler, iş kayıplarından daha az etkilenen alanlardır. Pandemi, düşük vasıflı ve düşük ücretli işlere daha fazla ve yüksek vasıflı işlere daha az zarar verildiği anlaşılmıştır.

Covid-19 salgınının istihdam üzerindeki olumsuz etkilerinin bir sonucu olarak, gelir eşitsizliğinin hem ülkeler içinde hem de ülkeler arasında artması beklenmektedir (UN, 2020).Bu durumda, hükümetin işgücü piyasası üzerindeki

etkisini azaltmak için küçük işletmelere ve yeni kurulan şirketlere verdiği desteği ayarlaması gerekmektedir (EC, 2020).

4.COVID-19 SALGINININ TÜRKİYE’DE BAŞLANGICI

Covid-19 pandemisi ile ilgili olarak Türkiye, dünyada en erken tedbir alan ülkelerden birisidir. Bu bağlamda Türkiye’de ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde tespit edilmiştir. Bu tarihten sonra aşamalı olarak virüsün toplumda yayılmasını engellemek ve azaltmak için ülke çapında yerel tedbirler alınarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu tedbirler toplumsal katmanlarda hayatın normal akışını sınırlasa da ekonomik ve sosyal haklara zarar vermeden yürütülmüştür (TÜBA, 2020). İlk olarak eğitim ve öğretime 12 Mart 2020 tarihinde ara verildi ve uzaktan eğitim modeli benimsendi ardından Avrupa ve Asya ülkelerinde seyahat kısıtlamaları getirilmiştir. Birincisi, 17 Mart 2020’de Türkiye’de belirtilen ölümlerle ilgili Korona virüsün 65 yaş ve üstü kişiler üzerindeki etkisinin daha fazla olduğu tespit edildikten sonra 22 Mart 2020’de 65 yaş üstü ve kronik hastalığı olan kişilere sokağa çıkma yasağı kısıtlamaları uygulanmıştır. Bu süre zarfında virüsün solun yollarında yaptığı tahribat dolayısıyla solunum cihazı ihtiyacını arttırmış, Solunum cihazı üretimi için çalışmalar 20 Nisan 2020 tarihinde başladı, böylece ilk yerli ve milli solunum cihazı seri üretim hattından çıktı.

Covid-19 virüsünün ülkemizde ortaya çıkmasının ardından ve gençlerin bulaştırma oranlarının yüksek olması nedeniyle 3 Nisan 2020 itibariyle 20 yaş altı gençlere sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiş, 1 Haziran 2020 sonrası 18 yaş altı olarak güncellenmiştir. Korona virüsünün yayılım hızını engellemek adına 11 Nisan 2020 itibariyle 30 büyükşehir ve Zonguldak’ta hafta sonları sokağa çıkma kısıtlaması uygulamasına geçilmiş, bu uygulama kapsamındaki illerin kapsamı daraltılarak 6 Haziran 2020’ye kadar bu uygulamaya devam edilmiştir (Soylu, 2020).

Salgının yayılmasının önüne geçmek için Diyanet işleri namazlarının camilerde kılınmamasını kararlaştırdı, kamuda çalışanlar için esnek çalışma uygulamasına geçildi, kapsamında yapılan uygulamaların ekonomik etkileri olmuş ekonomide daralmaya neden olmuştur.

4.1. COVID-19' un Türkiye'deki Ekonomik Etkileri

Covid-19 salgını küresel ekonomi ve siyasette daha önce benzeri görülmemiş tedbirler almaya itmişti. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki çoğu ekonomide dünya piyasalarını etkilenmiş, petrol fiyatları düşmüş ve durgunluk beklentileri yükselmiştir. Tablo 12'de salgın öncesi ve sonrasında Türkiye'nin değişen büyüme tahminleri verilmiştir. Covid-19 virüsünün etkilediği küresel pazarların ve Türkiye'nin entegre küresel pazar ekonomisi üzerinde küçültücü etkileri olmuştur (Soylu, 2020).

2019'un son çeyreğindeki yüzde 6 büyüme ile tüm yıl için yüzde 0,9'luk büyüme ve bu yıl orta vadeli program için büyüme tahmini yüzde 5 olarak Türkiye ekonomisinin büyümesi tahmin edilmektedir. 2020 küçülme ile tamamlayacak ve çeşitli tahminlere göre 2021 yılında artış olacağı tahmin edilmektedir. Üretimin durdurulması veya belirli lokasyonlara kısıtlamalar getirilmesi ve çeşitli firmaların özellikle hizmet ve satışta kapatılması gibi önlemler üretimde düşüşe neden olmuştur. (Adıgüzel M. , 2020). Bu bağlamda Avrupa Komisyonu'na göre Türkiye ekonomisi 2020'de yüzde 5,4 küçülürken, büyümenin 2021'de yüzde 4,4 olması beklenmektedir. Fitch Solutions, Türkiye'nin bu yıl yüzde 3,4 küçülmesini bekliyor. Şirket, önümüzdeki yıl orta düzeyde iyileşeceğini açıklamasında bulunmuştur.

Tablo 12: Salgın Öncesi Ve Sonrası Türkiye'nin Değişen Büyüme Tahminleri %

Kurum	Salgın Öncesi		Salgın Sonrası	
	Dönem	Dönem	Dönem	Fark
<i>İMF</i>	3,0	-5,0		8,0
<i>Dünya Bankası</i>	3,5	0,5		3,0
<i>EIU</i>	3,8	-3,5		7,3
<i>Ortalama</i>	3,4	-2,7		6,1
<i>Deloitte Türkiye</i>	3,5	-1,9		5,4

Kaynak: Deloitte Türkiye 21.09.2020 tarihinde tarafımca grafik haline getirilmiştir.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (BİST) 120. 048 puandan listelenen Türkiye, 13 Mart'ta yüzde 20,5 düşüşle 95. 433 puana ulaştı. Aynı dönemde Pegasus Hava Yolları'nın hisse fiyatı yüzde 45, Türk Hava Yolları'nın payı ise yüzde 38'lik bir düşüş göstermiştir. Tablo 13' de Mart ayı itibariyle Türkiye'de ve Dünya Borsalarında ki değişim verilmiştir.

Talebe dayalı gıda, sağlık ve perakende sektörlerinde artan bir eğilim göstermiştir. Pandemi sürecinde borsa hareketleri salgına bağlı olarak sektörleri ve paylarını etkileyecektir.

Küresel borsalardaki sert satışların artması, küresel tedarik zincirinin tahrip olması, seyahat kısıtlamalarının ve insanların salgının yayılımını azaltmak için tecrit altında olması ile birlikte petrol fiyatlarındaki sert düşüş Borsa İstanbul'da da satış baskılarını arttırmıştır. Tablo 14'de Ocak 2020 ve Haziran 2020 arasında BİST endeksindeki değişim verilmiştir. Öyle ki varil petrolün 30-28 dolara yakın kalması Türkiye'nin cari dengesine yaklaşık 10-12 milyar dolar civarında fayda gösterecektir. Aynı zamanda Türkiye'nin enflasyon durumunun önemli bir kısmını oluşturan ulaştırma mallarının etkisi, petrol fiyatlarının korunması ile bu seviyelerde daha az olacaktır. Ancak, pandemiden etkilenen turizm sektörü, havacılık ve ticaret fuarı organları gibi ilgili sektörler büyük risk altında kalmaya ve ekonomik sonuçlarında ağır kayıplar yaşamasına neden olmuştur (Demirdöğen & Yorulmaz, 2020).

Tablo 13: Mart 2020 Dünya Borsalarındaki Değişim

MART 2020	ENDEKS	DEĞİŞİM
Fransa	Cac40	-17,2
Almanya	Dax	-16,4
Türkiye	BİST100	-15,4
ABD	Dow Jones	-13,7
Japonya	Nikkei	-12,1
Çin	ShangaiComp.	-4,2

Kaynak: ntv.com.tr Tarafımca grafik haline getirilmiştir.

Tablo 14: Ocak 2020 - Haziran 2020 Arasındaki BİST Endeksi

Kaynak: sozcu.com.tr

Kısa ve orta vadede net olmayan turizm sektörünün yanı sıra salgın ekonominin etkisini azaltmak için ilk etkilenen küçük işletmelerin yanı sıra destek paketleri hayata geçirildi. Salgına karşı yürütülen savaş bağlamında, insanları sosyal hayattan izole etmeyi bırakan ve ayrıca devlet kararnamesi ile tutuklanan birçok

şirket vardı. İşçileri Bakanlığı'nın "Korona virüs Tedbirleri Genelgesi" kapsamında 149 bin 382 işin faaliyetleri geçici olarak durduruldu (ntv.com, 2020).

Bu hastalığın etkisini azaltmak için cumhurbaşkanı önce 100 milyar liralık ekonomik koruma adı verilen bir paketi açıkladı. Paketin içinde, kısa vadeli talep üzerindeki etkisini azaltmaya yönelik adımlar çok önemliydi. Buna göre 1500 TL'ye küçük bir emekli maaşı eklenmesi ve maaş günü kredisinin 3 ay ertelenmesi gibi adımların yanı sıra 20.000 yeni öğretmen ataması da dâhil edilmiştir. (bloomberght.com, 2020).

Perakende, ticaret merkezi, otomotiv merkezi, lojistik gibi öncelikli sektörler için stopaj vergisi, KDV ve SGK prim ödemeleri 6 ay erteleme yapılmıştır. Turizm alanında konaklama vergilerinin ertelenmesi, ihracat alanında KDV'nin indirilmesi ile sivil havacılığa ihracat alanında teşvikler zinciri devam etmiştir (Demirdöğen & Yorulmaz, 2020).

4.2. COVID-19' un Turizm Üzerindeki Etkileri

Günümüzde turizm sektörü hemen hemen tüm ülkeler için en önemli ekonomik sektörlerden biridir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne göre 2019 yılında dünya çapında turist sayısı 1,5 milyarı aşması ön görülmüştür (unwto.org, 2020). Turizmde olağanüstü olaylar dışında sürekli olarak büyüme eğiliminde olan turizm hareketleri dünyada pek çok ülkenin ekonomik olarak öncelikli geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Ülkeler açısından önemli bir ekonomik kaynak olmasına rağmen turizm hareketliliğinin sürekliliğini kontrol altında tutmak her zaman mümkün olamamaktadır. Makro ve mikro ortamdaki savaşlar, terör eylemleri, doğal afetler ve salgın hastalıklar gibi olumsuz olaylar turizmi olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır.

Zira salgınlar etki alanları olarak daha geniş bir kitleyi etkilemektedirler. Ebola, SARS ve kuş gribi gibi salgın hastalıklardan etkilenen turizm faaliyetleri, Çin'in Wuhan kentinde meydana gelen Covid-19 salgınının olumsuz etkilerine maruz

kalmaktadır ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından "salgın" olarak sınıflandırılmıştır.

Turizmin zaten hassas yapısına ek olarak, insan sağlığını doğrudan etkileyen Covid-19 gibi viral bir salgınla karşı karşıya olan ülkeler, insanları hayatta kalma mücadelesine zorlayacak ulusal ve uluslararası seyahatleri kısıtlamak zorunda kalacaklardır.

Daha önce hiç karşılaşmadığı ve bu nedenle turizm dünyasında yaşamadığı bir sorunu çözme ihtiyacı ile karşı karşıyadır. Covid-19 salgınının ne kadar süreceği konusundaki belirsizlik, geleceğin de tahmin edilemez olduğu anlamına geliyor. Mevcut belirsizlikte, ulusal yönetimler ve turizm şirketleri, küresel turizm sektörünü mümkün olan en az kayıpla ayakta tutmak için farklı yöntemler geliştirmeye çalışıyor. Ülkenin turizm sektörü ayakta kalmaya çalışırken, sosyal mesafe kurallarının uygulanması, maske gerektirmesi, hızlı virüs testi, yurt içi seyahatlerin teşvik edilmesi ve yurt dışı seyahatlerin kısıtlanması gibi birçok yöntem salgının ölümcül etkilerini sınırlamaya çalışıyor (Türker, 2020).

Salgının gelişmekte olan tüm ekonomilerinde, özellikle ulaştırma, turizm ve ticaret sektörlerindeki kilit hizmet sektörlerindeki düşüş (talebin etkisi) giderek derinleşmekte ve tüm ekonomilere hızla yayılmaktadır. Ancak talep, üretim gecikmeleriyle (üretim) arz şoklarına neden olmaya başlayacak. Üstelik ani finansal değişkenler ve reel ekonomiler, talep ve arz değişkenleriyle birlikte ekonominin daralmasına neden olacaktır (Aydoğuş, 2020).

Seyahat kısıtlamalarının bir sonucu olarak en büyük düşüş hane halkı harcamalarını, özellikle de turizm sektörünü etkiledi. Öncelikle havayolu ulaşımı olmak üzere ulaşım, lokantalar, oteller eğlence, spor ve kültürel etkinlikler gibi hizmet sektörleri salgından en fazla etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Covid-

19 sonrası dünyanın birçok ülkesi ve sektörler bazında iş modellerinin değişime uğrayacağı kaçınılmazdır. Bu bağlamda Dünya Turizm Örgütü tarafından (UNWTO) 21. yüzyılın en önemli sektörlerinden biri olarak görülen ve bir hizmet sektörü olan turizm de bundan en fazla etkilenecek sektörlerden biridir (Bahar & İlal, 2020).

Dünya genelinde turist seyahat planlarının iptal edilmesi ve alınan tedbirler kapsamında uçuşların askıya alınması nedeniyle 2019 yılı verilerine göre dünyadaki toplam brüt hâsıla% 3,3 ile 2,9 trilyon dolara tekabül etmektedir. Dolaylı olarak yüzde 10,4 ila 9,16trilyon dolarlık turizm sektörü 20 yılda en çok küçülmeyi yaşamıştır (Demirdöğen & Yorulmaz, 2020). Dünya GSMH 'sının %10'undan fazlasını turizm sektörü üretmekte ve bu da ortalama 8,8 trilyon civarındadır.

“ Covid-19 salgınına karşı alınan önlemlerin yol açacağı talep şoklarının GSYH ve istihdamda yaratacağı toplam etkileri Girdi-Çıktı modeliyle hesaplanmış ve ulaşım, otel, lokanta, eğlence ve kültür gibi hizmet sektöründe meydana gelecek talep düşüşlerinin toplam GSYH'de %7,8 oranında düşüşe yol açacağını belirlemiştir. Toplam istihdamda ise % 10 üzerinde bir daralma olabileceğini ortaya koymuştur (Taymaz, 2020). Turizm sektörü OECD ülkelerinde GSYH'nin ortalama % 4,4'üne ve hizmet ihracatının % 21,5'ine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Bu paylar birçok OECD ülkesi için çok daha yüksektir. Örneğin, İspanya'da turizm, GSYH'nin %11,8'ine katkıda bulunurken, toplam hizmet ihracatının % 52,3'ünü temsil etmekte, Meksika'da bu rakamlar % 8,7 ve % 78,3, İzlanda'da % 8,6 ve % 47,7, Portekiz'de % 8,0 ve % 51,1 ve Fransa % 7,4 ve % 22,2 olarak gerçekleşmektedir. Türkiye'de ise turizm gelirlerinin GSYH içindeki payı %3,8 olarak gerçekleşmektedir” (OECD, 2020).

4.3. COVID-19' un Türkiye Turizmine Etkileri

Türkiye, tarihi, kültürel ve doğal zenginlikleri, eşsiz tarihi değerleri, ören yerleri ve geçmişten gelen kültürel birikimi ile dünya turizminde önemli derecede

üstünlüğe sahip bir ülke konumundadır. Sahip olduğu coğrafi ve kültürel avantajlar sayesinde Türkiye’de hemen her turizm türü uygulanabilir durumdadır (Çuhadar, Kervankıran, & Ongun, 2020). Bu mevcut güzellikler, ülkemizde turizm sektörünün yanı sıra dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını her alanda değişim ve dönüşümlere neden olmuştur.

Turist ihtiyaçlarının hassas ve değişen niteliği nedeniyle turizmin, insanların tehdit edici bir durum anında kolaylıkla unutabilecekleri faaliyetlerden biri olduğu bilinmektedir. Bu durum, turist grubu ile ilgili olan Covid-19 hastalığından kaynaklandı. İkinci Dünya Savaşından bu yana ekonominin önemli bir parçası olan belirsizlik, pek çok turist ülkesi gibi Türkiye için de yıkıcı sonuçlar doğurdu. (Yenişehiroğlu & Salha, 2019). Turizm işlerinin kapatılması yalnızca tüketici ekonomisine zarar vermekle kalmadı, aynı zamanda bu işlerde istihdam edilen milyonlarca insanı işten çıkarılmasına neden oldu (Alaeddinoğlu & Rol, 2020).

Kuşkusuz tatil bir kültürdür ve insanların ihtiyaç duyduklarından daha çok ihtiyacı vardır. Bir turizm merkezi olarak Türkiye, dünyada eşsiz bir yere sahiptir. Türkiye’ ye gelen turist sayısına göre Avrupa’da 4. Dünya’da ise 6. sıradadır. Türkiye turizmden elde ettiği gelir açısından ise Avrupa’da 6. Dünya’da ise 15. sırada yer almaktadır. Türkiye açısından Covid-19 öncesi yıl yani 2019 yılı verileri dikkate alındığında yaklaşık 52 milyon turist ağırlanmış ve 34,5 milyar dolar turizm geliri elde edilmiştir (Aydın & Doğan, 2020).

Türkiye, Avrupa’da turizm için ana pazardır. Asya’daki salgın Ocak ayında başlamasına ve Avrupa’da Şubat 2020’de salgına karşı sert önlemler alınmamasına rağmen, Türkiye’nin turizm üzerinde olumlu olumsuz etkileri olmuştur. Ayrıca salgının bu aylarda Türkiye’ de görülmemesi turizm taleplerinde tercih nedeni olmuştur. Tablo 15’ de Türkiye’ye Gelen Yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçilerin yıllara ve aylara göre dağılımı görülmektedir. Türkiye’de eşi benzeri görülmemiş salgın sırasında Türkiye hâlâ güvenli bir destinasyon olarak görülüyordu. Normal şartlar altında, turizmin 2020 yılında yaklaşık yüzde 3-4 oranında artması bekleniyor. 2020 için ilk tahminde, yüzde 20 veya yüzde 30 azalma

bekleniyordu. Ancak son rapora göre, salgın uluslararası turizmde yüzde 60 ila 80 düşüşe neden olabilir. Bu nedenle 2020'nin ilk sekiz ayındaki veriler dikkate alınarak beklenen tahminler güncellenmiştir. Rapora göre, Avrupa bölgesindeki turizm uzmanlarının yüzde 70'i yenileme çalışmalarının Ekim, Kasım, Aralık ve hatta 2021'e kadar devam etmesini beklenmektedir (UNWTO, 2020).

Tablo 15: Türkiye'ye Gelen Yurt Dışında İkamet Eden Vatandaş Ziyaretçilerin Yıllara Ve Aylara Göre Dağılımı

TÜRKİYE'YE GELEN YURT DIŞINDA İKAMET EDEN VATANDAŞ ZİYARETÇİLERİN YILLARA VE AYLARA GÖRE DAĞILIMI					
AYLAR	YILLAR			% DEĞİŞİM ORANI	
	2018	2019	2020*	2019/2018	2020/2019
OCAK	431 167	460 146	499 575	6,72	8,57
ŞUBAT	405 616	443 671	463 341	9,38	4,43
MART	441 435	513 801	250 440	16,39	-51,26
NİSAN	556 915	516 643		-7,23	
MAYIS	527 997	489 766		-7,24	
HAZİRAN	585 902	650 997	81 072	11,11	-87,55
TEMMUZ	859 869	796 507	381 108	-7,37	-52,15
AĞUSTOS	775 265	708 822	341 017	-8,57	-51,89
EYLÜL	633 027	555 971		-12,17	
EKİM	483 406	526 427		8,90	
KASIM	439 481	502 529		14,35	
ARALIK	484 111	523 633		8,16	
TOPLAM	6 624 191	6 688 913		0,98	
8 AYLIK TOPLAM	4 584 166	4 580 353	2 016 553	-0,08	-55,97

Kaynak: www.ktb.gov.tr (*): Veriler geçicidir.

2020 yılında Ülkemizi ziyaret eden yurt dışında ikamet eden vatandaş sayısı 2019 yılı ilk 8 ayına (Ocak-Ağustos) göre %55,97 azalış göstermiştir. Tablo 16'da 2018-2020 yılları ağustos ayında ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin milliyetlere göre dağılımı ilk 5 ülke verilmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü ve Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan geçici verilere göre; 2020 yılı ilk 8 ayında (Ocak-Ağustos) Ülkemize gelen yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçilerin sayısı, 2019 yılı ilk 8 ayına göre %55,97 değerinde bir azalış ile 2.016.553 olmuştur.

Tablo 16: 2018-2020 Yılları Ağustos Ayında Ülkemize Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlere Göre Dağılımı İlk 5 Ülke

2018-2020 YILLARI AĞUSTOS AYINDA ÜLKEMİZE GELEN YABANCI ZİYARETÇİLERİN MİLLİYETLERE GÖRE DAĞILIMI İLK 5 ÜLKE

ÜLKELER	2020*	2020 MİL.PAYI %	2019	2019 MİL.PAYI %	2018	2018 MİL.PAYI%
Rusya Fed.	439 731	24,23	1 078 904	17,11	910 466	16,91
İngiltere	260 846	14,37	421 466	6,68	363 433	6,75
Ukrayna	255 651	14,09	227 596	3,61	179 063	3,33
Almanya	170 007	9,37	713 527	11,31	654 737	12,16
Bulgaristan	79 077	4,36	249 150	3,95	235 364	4,37
DİĞER	609 389	33,58	3 616 865	57,34	3 040 269	56,48
GENEL TOPLAM	1 814 701	100,00	6 307 508	100,00	5 383 332	100,00

Kaynak:www.ktb.gov.tr(*): Veriler geçicidir.

2020 yılı Ağustos Ayında Ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülkeler sıralamasında Rusya Fed. %24,23 (439 731) ile birinci, İngiltere (Birleşik Krallık) %14,37 (260 846) ile ikinci, Ukrayna %14,09 (255 651) ile üçüncü sıradadır. Ukrayna ülkesini Almanya ve Bulgaristan izlemektedir.

2018-2020 YILLARI OCAK-AĞUSTOS DÖNEMİNDE ÜLKEMİZE GELEN YABANCI ZİYARETÇİLERİN MİLLİYETLERE GÖRE DAĞILIMI İLK 5 ÜLKE

ÜLKELER	2020*	2020 MİL.PAYI %	2019	2019 MİL.PAYI %	2018	2018 MİL.PAYI %
Almanya	789 602	10,88	3 384 199	10,92	2 976 266	11,01
Rusya Fed.	772 686	10,65	4 831 341	15,58	4 186 512	15,49

Bulgaristan	532 417	7,34	1 693 939	5,46	1 405 199	5,20
Ukrayna	520 833	7,18	1 106 456	3,57	1 000 636	3,70
İngiltere	465 180	6,41	1 849 764	5,97	1 576 339	5,83
DİĞER			18 135		15 878	
	4 174 389	57,54	695	58,50	182	58,76
GENEL TOPLAM	7 255 107	100,00	31 001	100,00	27 023	100,00
			394		134	

Kaynak: www.ktb.gov.tr(*): Veriler geçicidir.

Dünyanın Covid-19 salgınından dolayı zorlu bir süreç içerisinde olması, bu süreçle nasıl mücadele edeceği konusunda da bir takım önlemler alınmasına neden olmaktadır. Tablo 17’de Türkiye’nin ve diğer ülkelerin salgın karşısındaki durumu verilmiştir. Kalabalık bir ortamın ve yakın temastan kaçınılması gereken bir durum, insanların görevlerini çevrimiçi hizmetler aracılığıyla yerine getirmelerine olanak tanır. Bu süreçte online transferler ana akım haline geldikçe turizm sektöründe dijitalleşmenin büyüyeceği varsayılmaktadır (Kıvılcım, 2020).

Tablo 17: Türkiye'nin ve Diğer Ülkelerin Salgın Karşısındaki Durumu

	A alışveriş ve Eğlence Merkezleri Kullanımları	Toplu Taşıma Kullanımları	Park Alanları Kullanımları	İş Yerlerindeki Hareketlilik	Market ve Eczanelerin Kullanımları	Evinde Kalma Oranı
Türkiye	%75 	%71 	%58 	%45 	%39 	%17

<i>İngiltere</i>	%85	↓	%75	↓	%52	↓	%55	↓	%46	↓	%15	↑
<i>Hollanda</i>	%65	↓	%68	↓	%30	↓	%35	↓	%29	↓	%11	↑
<i>Almanya</i>	%77	↓	%68	↓	%49	↓	%39	↓	%51	↓	%11	↑
<i>ABD</i>	%47	↓	%51	↓	%19	↓	%38	↓	%22	↓	%12	↑
<i>İspanya</i>	%94	↓	%88	↓	%89	↓	%64	↓	%76	↓	%22	↑
<i>Fransa</i>	%88	↓	%87	↓	%82	↓	%56	↓	%72	↓	%18	↑
<i>İtalya</i>	%94	↓	%87	↓	%90	↓	%63	↓	%85	↓	%24	↑

Kaynak: <https://www.turizmgunlugu.com/2020/04/09/infografik-google-covid-19-topluluk-hareketliliği/>

Yeni normal çağda dünyanın birçok yerinde dijital dönüşüm başlayacak, temassız operasyonlar yapılacak, sosyal mesafe, hijyen ve sanitasyon öngörüler arasında yer alıyor. İlk seçenek. Sterilize mutfaklar, temizlenmiş araçlar ve otel odaları, turist personelinden ve turistlerden artan maske ve eldiven talebi, bel boy hizmetlerinde yeni teknolojik sistemler, temassız oda kapı kartları ve benzeri yenilikler test edilecek. Tüm bunların mali yükü yüksek olmakla birlikte yeni bir pazarlama tekniği olarak ortaya çıkmaktadır. Artık size her şey dahil sistem yerine her şeyi içeren hijyenik bir sistem sunulacak. Bütün bunlar turizmde yeni bir dönemin başlangıcına işaret ediyor. Bir diğer önemli faktör ise sağlık turizminin zirveye ulaşacağı düşüncesidir. Bu dönemde, sağlık alternatiflerinin ve fırsatlarının artması, daha düşük fiyatlara ve daha yüksek talebe yol açacaktır (Kıvılcım, 2020).

4.4. Medikal Turizm Üzerindeki Etkileri

Son yıllardaki hızlı gelişimin en önemli alanlarından biri medikal turizmdir. "Medikal Turizm " kavramı, tedavi amacıyla ikamet yerinin dışına seyahat eden kişilerden gelir.

Küreselleşme hızlandıkça insanlar daha ucuz, daha kaliteli, daha rahat ve daha verimli çalışanların olduğu yerler tercih ediliyor. Yabancı para ülkelere akarken bunun ekonomi üzerinde olumlu bir etkisi olmaktadır. Bununla birlikte, bazı olumsuz olaylar küreselleşmenin etkisiyle de ilgilidir. Bu olumsuz olayların en önemlisi, günümüzde gördüğümüz en öngörülemez durumlardan biri olan bulaşıcı Covid-19 virüsüdür (Ünlüöner & Çeti, 2019).

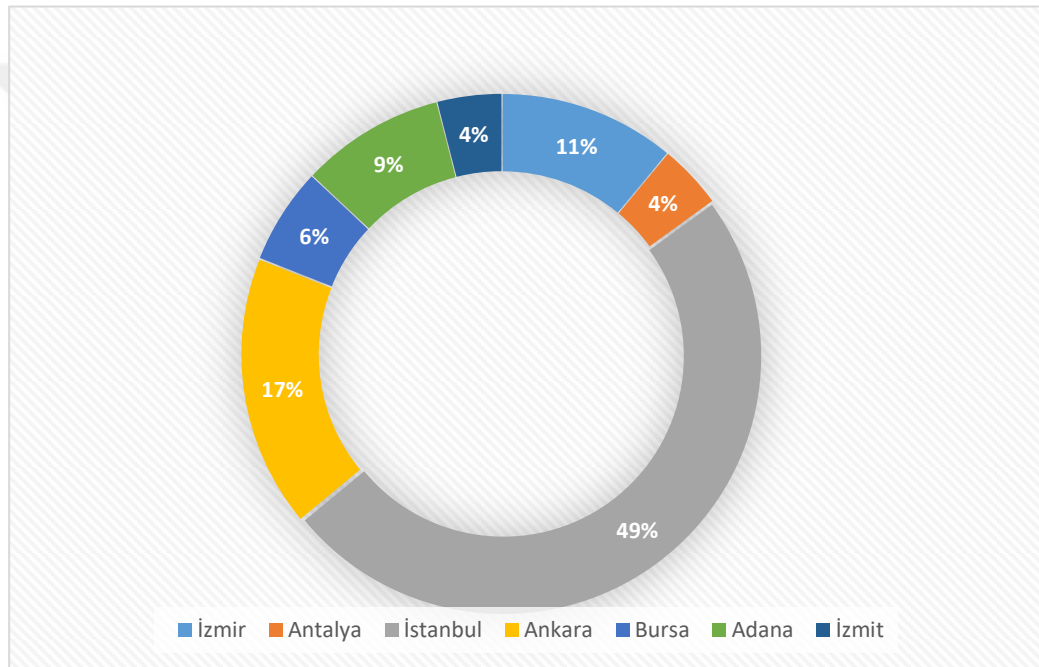
Covid-19 virüsünün hem olumlu hem de olumsuz etkileri vardır. Özetle, bu kriz bir dönüm noktası olarak yorumlanabilir. Salgınla birlikte küresel gözetim sistemlerinin hızla kurulması, telekomünikasyon sektöründe her zamankinden daha yüksek büyümeye yol açtığı görülmüştür (Oliver, Letouzé, Sterly, Delataille, & vd, 2020). Covid-19'un kentsel simülasyonlarının sağlanması, hastalıkların erken teşhisi olasılığını artırmaktadır. Bu gelişme Covid-19 ile sınırlı değildir. Başlangıçta virüsü teşhis etmek için kullanılsa da birçok farklı hastalıkların tedavisinde benzer yöntemlerin kullanılması yaygındır (Goldenfeld & Maslov, 2020).

Türkiye medikal sağlık turizmi açısından rekabet gücü ve potansiyeli yüksek olan bir alandır. Dış çevrede meydana gelen ani değişiklikleri fırsat veya şans olarak değerlendirilebilir. Salgın sürecinde Türkiye'nin sağlık kuruluşlarının kapasite ve nitelikleri açısından iyi durumda olduğu görülmüş ve dünyada olumlu bir imaj yaratmıştır. Türkiye turizm gelirleri bakımından 15. Sırada iken vaka sayılarında Ağustos 2020 verilerine göre 284 bin 943 vaka ile 84. Sırada 6 bin 837 ölüm ile 66. sırada yer almaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin sağlık alanındaki başarısını dünya kamuoyuna gösterme anlamında bir fırsatının olduğu söylenebilir. Sağlık alanındaki başarısını, turizm sektörü ile birleştirerek sağlık turizmi açısından dünya genelinde söz sahibi ülke haline gelebilir ve turizm gelirleri bakımından bugün dünya genelinde 15. Sırada yer aldığı listede ilk 10'a girebilir. Bu noktada öncelikle sağlık turizmi ile ilgili genel bilgileri açıklamak ve bu bağlamda değerlendirmede bulunmak yerinde olacaktır.

Sağlık turizminin ekonomik boyutu 2010'dan bu yana 60 milyar dolara dayanmaktadır (Sönel, Yılmaz, & Sarıaydın, 2020). Dünya genelinde turizmin sağlığında yıllık 100 milyar dolar gelir elde edildi. Ayrıca Türkiye'de, Joint Commission International (JCI) 51 hastaneyi akredite için onaylandı. Sağlık turizmi

için diğer hastanelerin altyapı gelişimini iyileştirmenin yanı sıra, şehir hastaneleri de bu amaçla inşa edilmiştir. (T.C Sağlık Bakanlığı, 2019). Tablo 18’de Ülkemizde JCI akreditasyon belgesine sahip olan hastanelerin şehirlere göre dağılım bilgileri verilmiştir. Türkiye’de ki 51 sağlık tesisinin illere göre dağılımını yerelleştiren Uluslararası Ortak Komisyon’un (JCI) en önemli akreditasyonu olan uluslararası hastane akreditasyon sisteminin şemaları dünya çapında 5 birimde kullanılmaktadır.

Tablo 18: Ülkemizde JCI akreditasyon belgesine sahip olan hastanelerin şehirlere göre dağılım bilgileri verilmiştir

Kaynak: Journal of Awareness - Tarafımca Grafik Haline Getirilmiştir

51 Türk sağlık hizmeti sağlayıcısı ile dünya, tüm akredite hastanelerin yüzde 10'una sahiptir ve dünyada 2. sırada yer almaktadır. Türkiye, Hindistan’da 16. Tayland’da 11, Brezilya’da 23, Singapur’da 16, Suudi Arabistan’da 33 ile karşılaştırıldığında birçok hastanenin JCI sertifikalı olduğu gözleniyor (Bağcı, Uzun, & Bostan, 2020). İnsanların gelirleri arttıkça daha kaliteli ve daha iyi hizmet bekliyorlar. Ayrıca gelişen teknoloji ile birlikte sağlık hizmetlerinin kapsamı ve kalitesi her geçen gün değişmekte ve maliyetler artmaktadır. Bu, artan yaşam

süresiyle birlikte değerlendirildiğinde sağlık harcamalarının oranının artmaya devam edeceğini göstermektedir (Aydın, Aypek, Aktepe, Rahbaz, & Arslan, 2011). 2011'den beri tüm devlet ve eğitim araştırma hastaneleri. Türkiye'deki “Türk kamu hastaneleri Kuruma” bağlıdır. Toplamda, çeşitli illerdeki bu hastanelerden 42'si öncelikli sağlık turizmi hastaneleridir.

Şekil 13: Tedavi Amacıyla Türkiye'ye Gelenlerin Yıllara Göre Sayıları **Kaynak:** TRT İnfografik

“51 JCI akreditesine sahip hastanelerinden sağlık turizmi faaliyetlerini sürdüren 36 tanesi özel hastane ve özel sağlık tesisleridir. Türkiye’de 38 tane üniversite hastanesi bulunmaktadır ve bu hastanelerde de sağlık turizmine yönelik çalışmalar yürütülmektedir servis, yoğun bakım, kardio vasküler cerrahi, radyasyon onkolojisi, nükleer tıp, girişimsel radyoloji, yanık merkezi/ünitesi, patoloji merkezi, perinatal merkezler, organ nakli merkezi, kemik iliği, el ve mikro cerrahi, robotik

cerrahi, hiperbarik oksijen tedavisi, robotik yürüme rehabilitasyon sistemi, üremeye yardımcı tedavi merkezleri, genetik merkezler gibi özellikli birimlere yönelik olarak yürütülen planlama ve düzenleme çalışmaları özellikli sağlık hizmetleri kapsamında yürütülmektedir. Tablo 18' de görüldüğü üzere tedavi amaçlı Türkiye'ye gelen turistlerin yıllara göre dağılımı görülmektedir. Dünya sağlık turizmi açısından özellikli sağlık hizmetleri büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda Türkiye'de 442 adet özellikli işlem gerçekleştiren tesis bulunmaktadır. Bu tesislerden 79 tanesi sağlık turizmi odaklı çalışmalar yürütmektedir (Tontuş, 2020).

4.5. Türkiye Özelinde Ortaya Çıkardığı Fırsatlar

Salgının etkilerini fırsata çevirmek sadece Türkiye'de değil, diğer ülkelerde de tartışılıyor. Dolayısıyla bu dönemde sadece ihracatı artırma planları yapmak yerine sermaye darlığı ortamında firmalara stratejik ortaklar alabilmek de önem taşıyor. Bu dönemde Türkiye'de, üretimde ve ticaretle uluslararası iş birliklerini artırmanın düşünülmesi gerekiyor.

Bu yeni dönemde Çinli firmaların yanı sıra, Çin'de fason üretim yaptıran birçok uluslararası firma için salgının Covid-19 salgınının Türkiye' de başarılı bir şekilde yönetilmesinin oluşturduğu güven ortamı Türkiye'nin önemli bir üretim üssü olabileceğine dikkati çekiliyor.

Çin'in bozulan algısının sebepleri arasında kazan-kazan anlayışı yerine ülkenin kendi ekonomik çıkarlarını öncelediğini de göz ardı etmemek gerekiyor. Öte yandan Türkiye, sermaye ihtiyacı olan ama esnek, güçlü üretim ve iş gücüyle, güçlü bir ortak olarak ön plana çıkıyor.

Üçüncü ülkelere sadece ihracat yapmayı değil, küresel eğilim olarak yerel üretimin ve üretim çeşitlendirmesinin artacağı düşünülerek, finansal gücü kuvvetli uluslararası ortaklarla diğer ülkelerde yatırım yapmak önem kazanıyor.

Özellikle tekstil ve hazır giyim alanında yüzde 80 ile yüzde 90 arasında değişen oranlarda Çin mallarının hâkimiyeti var. Bu ürün gruplarında Çin'den ithalatın yavaşlaması, AB pazarına çok yakın olan Türkiye'nin ihracatını olumlu etkileyecek. Ayrıca Türkiye' de son yıllarda uygulanan etkili sağlık yatırımları ve

modern tesisler medikal turizm açısından tercih edilebilir bir konumda bulunmaktadır. Türkiye küresel olarak artan tıbbi malzeme ve ekipman ihtiyacı karşılamak için bulunduğu coğrafya dolayısıyla Avrupa, Ortadoğu ve Afrika kıtalarına olan yakınlığı bu ürünlere olan talebin karşılanması için fırsat yaratmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihsel süreç içerisinde salgın hastalıklar, ilk çağlardan günümüze kadar etkisini sürdüren insanların ve toplumların en büyük sorunlarından biridir. Tarihe bakıldığında dünyanın birçok bölgesinde etkili olduğu görülmüş ve milletleri, ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal açıdan olumsuz yönde etkilemiştir. Sağlıklı olmayan ortamlar, kıtlıkların yol açtığı açlık, savaşlar, doğal felaketler toplumları

hastalıklara karşı savunmasız hale getirmiş ve özellikle kitlesel ölümlere yol açan salgınlara karşı insanları çaresiz bırakmıştır. Salgın dönemlerinde yaşanan korku, panik ve kaygı insanları yerlerinden etmiş başka yerlere göç etmelerine neden olmuş bu göçler hastalıkların geniş coğrafyalara yayılmasına zemin hazırlamıştır.

21. yüzyıla geldiğimizde yeni bir salgın hastalık olan Covid-19 virüsü tüm insanlığı etkisi altına almış ve alışılmışın dışında zorlu bir yaşam sınavı vermeye zorlamıştır. Covid-19 salgını Çin' de ortaya çıkıp tüm dünyanın ekseninde değişime yol açmıştır. Dünya genelinde insanların tüketim alışkanlıkları değişmiş ulaşımdan turizme enerjiden ekonomiye büyük kayıplar yaşanmasına neden olmuştur.

Dünya'da çoğu sektörde temel gıda ihtiyaçları dışında üretimin durması, bazı sektörlerde ise durma noktasına gelmesi küresel gayrisafî hasılayı olumsuz yönde etkilemiştir. Yönetimlerin uygulamış oldukları politikalar, sınır kapılarının kapatılması, uluslararası uçuşların askıya alınması ve ülkelerin bazı ürün grupları ile ilgili getirdiği ihracat yasakları küresel tedarik zincirlerinde bozulmalara neden olmuştur. Dünya genelinde talebin düşmesi de üretimin durması ile beraber oldukça ciddi işsizlik artışlarına neden olmuştur. İşsizliğin beraberinde getirdiği gelir kaybı ve gelirini kaybeden bireylerin ihtiyaçlarını karşılayamaması sorunu beraberinde sosyal sorunlara da neden olmaktadır. Dünya genelinde enerji fiyatlarındaki sert düşüşler ile petrol-doğalgaz ihraç eden ülkeler için rekabetten uzak fiyat seviyesi bazı ülke ekonomileri için en az yaşanan Covid-19 salgını kadar büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bununla birlikte sağlık altyapısı yetersiz ve sosyal güvenlik sistemlerinde kapsayıcılık sorunu olan ülkelerdeki milletlerin olası tepkileri hükümetlerin önünde bir risk oluşturmaktadır. Salgınla mücadelede küresel iş birliğini hiç olmadığı kadar önemli hale getirirken diğer yandan salgın süresince ciddi yara alan ekonomilerin salgın sonrası rekabetçiliğini koruma içgüdüğü küresel sistem için yeni bir fırsatları da beraberinde getiriyor.

Covid-19 salgınıyla mücadelede başarıyı yakalayan ülkelerin, başarısız olan küresel ekonomide söz sahibi ülkelere sağlık sistemlerindeki alt yapı ve etkinlikleri, salgın süreçlerindeki başarılı yönetimleri ekonomik olarak eksenin bu

ülkelere kaymasına neden olacaktır. Salgın yüzünden içine kapanan, küçülen ekonomilerin küresel ekonomik sistemde boşalttığı alanı değerlendirme imkânını elde eden ekonomilerin uzun süreli getiri elde edeceği de aşikârdır. Türkiye gibi salgınla mücadelede başarıyı erken yakalayan ekonomiler Covid-19 sonrası dönemdeki güç değişimlerinde avantajlı konum elde etme fırsatı yakalayacaklardır. Türkiye'deki sağlık alt yapısındaki etkinliği modern hastane kapasiteleri gerek sağlık turizmi açısından gerekse en kırılgan değişken sektörlerden biri olan turizm açısından tercih edilen ve güven veren bir liman olma fırsatını da kaçırmamalıdır. Erken zamanda alınmayan önlemler uzun dönemde ekonomilerde daha fazla etki ve maliyete neden olacaklardır. Bu bağlamda Türkiye güvenilir liman olduğunu tanıtımlar ve etkinliklerle duyurmalı yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek ve küresel müşterileri elinde tutmak için çeşitli politikalar izlemesi büyük oranda ekonomik fayda sağlayacaktır. Salgın sürecinde özellikle dijitalleşmenin artması nedeniyle hükümetler tarafından işletmelere destek paketleri sağlanmalı, dijital dönüşüm eğitimleri verilmeli ve alt yapı destekleri sağlayarak işletmelerin rekabet ve ekonomik gücünü devam ettirmelerine ortam sağlayacaktır. Bu durum kriz süreçlerinde işletmelerin ticari faaliyetlerinin devamını sağlayarak ayakta durmalarını kolaylaştıracaktır. Ayrıca dünya genelinde küresel güç olan ülkeler dâhil olmak üzere sağlık alt yapılarının güçlendirilmesi ve sosyal güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi ve adil bir biçimde yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. (2019). Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*(37), 3-29.
- Adıgüzel, M. (2020, Haziran 27). Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 191-221.

- Akyazı, A. (2018, Ekim 01). Dijitalleşen Ticaret: Yaşlı Dostu E-Ticaret Siteleri Üzerine Bir Araştırma. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 8(4), 602-614.
- Alaeddinoğlu, F., & RoI, S. (2020). Covid-19 Pandemisi ve Turizm Üzerindeki Etkileri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Salgın Hastalıklar Özel Sayısı*, 233-258.
- Arabacı, Z., & Doğru, A. (2017). Birinci Dünya Savaşı Öncesi Ve Savaş Döneminde Aşılama Uygulamaları Ve Hemşirelik. *Kastamonu Sağlık Akademisi*, 2(1), 42-47. doi:<https://doi.org/10.25279/sak.288352>
- Aslan, R. (2020, Temmuz 29). Tarihten Günümüze Epidemiler Pandemiler ve Covid-19. (A. K. Dalı, Dü.) *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 35-41.
- Ayar, M., & Sarıyıldız, G. (2007,1996, Eylül 26). Osmanlı Devletinde Kolera, Hicaz Karantina Teşkilatı. *Osmanlı Devletinde Kolera, Hicaz Karantina Teşkilatı (1865-1914)*, 145, s. 5,1-2.
- Aydın, B., & Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6(1), 93-115.
- Aydın, D., Aypek, N., Aktepe, C., Rahbaz, R., & Arslan, S. (2011, Mart). Türkiye'de Medikal Turizm. *Türkiye'de Medikal Turizmin Geleceği*, 1-22.
- Aydoğuş, O. (2020, Temmuz). Salgın ve Ekonomik Kriz. *İktisat ve Toplum Dergisi*(114), 11-17.
- Badur, S. (2010, Kasım 25). Pandemik influenza A (H1N1) 2009 Epidemiyolojisi. *Journal of Istanbul Faculty of Medicine*, 73, 25-30.
- Bağcı, E., Uzun, C., & Bostan, A. (2020, Mayıs). Covid-19 ve Sağlık Turizmi. *Journal of Awareness*, 5(3), 331-348. doi:<https://doi.org/10.26809/joa.5.025>
- Bahar, O., & İlal, N. (2020, Nisan 01). Coronavirüsün (Covid-19) turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research (IJSSER)*, 6(1), 125-139. doi:<https://doi.org/10.24289/ijsser.728121>
- Başdemir, H. Y. (2006). Kuş Gribi,İtlaf ve Hayvan Hakları. *II. Uygulamalı Etik Kongresi* (s. 1-2). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- bloomberght.com. (2020, Nisan 19). *100 milyar liralık kaynak setini devreye alıyoruz*. bloomberght.com: (Eişim Adresi): <https://www.bloomberght.com/erdogan-100-milyar-liralik-kaynak-setini-devreye-aliyoruz-2250217>(Erişim Tarihi:21.09.2020)

- Ceyhan, M. (2016, Ocak 19). Domuz gribi salgını (H1N1): En çok merak edilenler. *İndigo Dergisi*, 8(3), 1-6.
- Chinazzi, M., Marco, A., Corrado, G., & Davis, J. (2020, Nisan 24). The effect of travel restrictions on the spread of the 2019 novel coronavirus (COVID-19) outbreak. *Science*, 368(6489), 1-7. doi:10.1126/science.aba9757
- Chung, M., Bernheim, A., Xueyan, M., Zhang, N., & Mingqian, H. (2020, 02 20). Chest CT Findings in Coronavirus Disease-19. *Relationship to Duration of Infection. RSNA Radiology*, 295(3), 1-7. <https://doi.org/10.1148/radiol.2020200463>
- Cinel, E. A. (2020, Haziran 25). Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri ve Beklentiler. *Politik Ekonomik Kuram*, 4(1), 124-240. doi:<https://doi.org/10.30586/pek.748538>
- Craig, A., Heywood, E., & Hall, B. J. (2020, Mart 23). Risk of COVID-19 importation to the Pacific. *Epidemiology and Infection*, 71(148), 1-5. doi:doi:10.1017/S0950268820000710
- Çuhadar, M., Kervankıran, İ., & Ongun, U. (2020, Ağustos). Türkiye'de İç Turizm Hareketlerinin Tahmin Modellemesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 8(2), 1113-1131.
- Dağlar, O. (2006, Eylül 6-7-9). Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler. *Denizli ve Çevresinde Kolera Salgını ve Salgınla Mücadele*, s. 8-16.
- Davies, N. (2006). *Avrupa Tarihi Doğu'dan Batı'ya Buz Çağı'ndan Saoğuk Savaş'a Urallar'dan Cebelitarık'a Avrupan'nın Panaromasi*. (E. T. Çev.Burcu Çığman, Dü.) Ankara: İmge Kitapevei.
- Dayıoğlu, H., Özyurt, M., Helvacı, M., & Solak, C. (2006, Mayıs). Türkiye'de Tavuk Vebası Kuş Gribi. (F. B. Enstitüsü, Dü.) *Journal of Science and Technology of Dumlupınar University*(10), 1-14.
- Demirdöğen, O., & Yorulmaz, R. (2020, Mayıs). Covid-19 Salgınının Dünya Ekonomilerine Etkileri. *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)*(242), 3-24.
- Duran, M. S., & Acar, M. (2020, Mayıs 2020). Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 10(1), 54-67.
- Duran, M., & Acar, M. (2020, Haziran). Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 10(1), 54-67.
- EC. (2020, Mayıs 09). Kriz Etkisi Sınırlandırmak İçin Güçlü Politika Etkisi. *European Economic Forecast*, 146-147. (Erişim

Adresi):https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip125_en.pdf(Erişim Tarihi:19.09.2020)

- Eraksoy, H. (2011). Beşinci Kolerla Pandemisi (1881-1896): Geriye Ne Kaldı? *Klinik Dergisi*, 75. doi:doi:10.5152/kd.2011.17
- Eroğlu, H., Dinç, G., & şimşek, F. (2014, Mayıs 11). Osmanlı İmparatorluğunda Telkih-i Cüderi. *Miili Folklor*, s. 101.
- gazetevatan.com. (2009, Ekim 22). **Domuzdan 10 milyar \$ kopardılar.**
www.gazetevatan.com: (Erişim Adrei):
<http://www.gazetevatan.com/domuzdan-10-milyar---kopardilar-266559-gundem/>(Erişim Tarihi: 12.07.2020)
- Goldenfeld, N., & Maslov, S. (2020, Mart 18). Window of Opportunity for Mitigation to Prevent Overflow of ICU capacity in Chicago by COVID-19. *Medrxiv*, 2-5. doi:<https://doi.org/10.1101/2020.03.20.20040048>
- Goodell, J. W. (2020, Temmuz 12). COVID-19 and finance: Agendas for future research. *Finance Research Letters*, 35, 2-8.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101512>
- Gül, A. (2009). XIX. Yüzyılda Erzincan Kazasında Salgın Hastalıklar. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16(41), 3-18.
- Güven, H. (2020, Mayıs 31). Covid-19 Pandemik Krizi Sürecinde E-Ticarette Meydana Gelen Değişimler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 251-68.
- Hopkins, j. (2020, Aralık 2020). **Coronavirus COVID-19. hopkinsguides.com:**
(Erişim Adresi):
https://www.hopkinsguides.com/hopkins/view/Johns_Hopkins_ABX_Guide/540747/all/Coronavirus_COVID_19__SARS_CoV_2_ (Erişim Tarihi: 03.08.2020)
- Huang, C., Wang, Y., & Li, X. (2020, 02 15-21). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *The Lancet*, 395, s. 469-470. doi:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30183-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30183-5)
- IATA. (2020, Nisan 09). **Global trade forecast points to a steep decline in air cargo volumes.** iata.org: (Erişim Adresi): www.iata.org/economics (Erişim Tarihi:14.09.2020)
- Inman, P. (2020, 03 21). A hundred years on, will there be another Great Depression? *The Guardian*, 1-3.
- Kahya, E., & Erdemir, A. (2000). **Bilim Işığında Osmanlı'dan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları.** Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kasarda, J. D. (2019, Nisan). The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies. *Aerotropolis*, 1-7.

- Kaya, D. G. (2020). Koronavirüs Pandemisinin Küresel Ekonomideki İzleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 221-237.
- Kaya, D. G. (2020, Mayıs 31). Koronavirüs Pandemisinin Küresel Ekonomideki İzleri Kamu Finansman Dengesi, Ticaret Hacmi, Enflasyon, İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme. (S. D. Bölümü, Dü.) *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 221-237.
- Kayabaşı, E. T. (2020, Mayıs 31). Covid-19'un Tarımsal Üretime Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 38-45.
- Kılıç, O. (2004, Mayıs). Eski Çağlardan Yakınçağa. *Genel Hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı Devleti'nde Salgın Hastalıklar*(5), s. 12-17.
- Kingsly, H., Sagot, T., & Leoni, P. (2020-2013, Nisan 27). Covid-19 and Oil Prices ,Pandemics of The Poor and Banking Stability. *Social Science Research Network, Journal of Banking and Finance*, 37(11), 5-17.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2013.04.004>
- Kıvılcım, B. (2020, Haziran 30). Covid-19 (Yeni Koronavirüs) Salgınının Turizm Sektörüne Muhtemel Etkileri. *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Dergisi*, 4, 1-9. doi:<https://doi.org/10.46452/baksoder.727208>
- Koçubay, O. (2020, Nisan 14-21). 20. Yüzyılın En Büyük Salgını İspanyol Gribi. *Yeni Gün*, 3.
- Kunling, S., & Yonghong, Y. (2020, Haziran). Diagnosis, treatment, and prevention of 2019 novel coronavirus infection in children: experts' consensus statement. *World Journal of Pediatrics*, 1-9. <https://doi.org/10.1007/s12519-020-00343-7>
- Lİ, S., Wang, Y., Xue, J., Zhao, N., & Zhu, T. (2020). Epidemic declaration on psychological consequences: a study on active weibo users. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(6), 1-9.
- Macit, A., & Macit, D. (2020). Türk Sivil Havacılık Sektöründe Covid-19 Pandemisinin Yönetimi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 100-116.
- Markle, K. (2010, 09 12). Influenza Pandemics of the Twentieth Century. (V. Üniversitesi, Dü.) *An Analysis of Their*, s. 11. doi:10.25365/thesis.11075
- Muradoğlu, C. (2020, Nisan 07). *Ödeme Sistemleri*. Eylül 15, 2020 tarihinde webrazzi.com: (Erişim Adresi): <https://webrazzi.com/2020/04/07/covid-19-la-birlikte-turkiye-de-online-harcama-tutarinda-nasil-bir-degisim-yasandi/>(Erişim Tarihi:15.09.2020)
- ntv.com. (2020, Mart 19). *İçişleri: 149 bin 382 işyeri faaliyetlerine ara verdi*. ntv.com.tr: (Erişim Adresi): <https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika->

haberi-icisleri-149-bin-382-isyeri-faaliyetlerine-ara-verdi,UYUN-q_c3EuTVGH4i2xCLQ(Erişim Tarihi:21.09.2020)

- OECD. (2020, 06 02). Tourism Policy Responses. *Tackling coronavirus (COVID-19)*, 3-19. (Erişim Adresi): https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19_Tourism_Policy_Responses(Erişim Tarihi:30.09.2020)
- Oliver, N., Letouzé, E., Sterly, H., Delataille, S., & vd. (2020, Mart 27). Mobile phone data and COVID-19: Missing an opportunity? *arXiv*, 8-9.
- Onul, B. (1974). *İnfeksiyon Hastalıkları*. Ankara: Ankara üniversitesi Tıp Fakültesi yayımları.
- Öner, A. (2020, 06 30). Hz. Ömer Döneminde Yaşanan Amvâs Vebası. (İstem, Dü.) *Amvâs Vebası*(35), s. 145-168. doi:<https://doi.org/10.31591/istem.759540>
- Özdemir, H. (2010, 01 12). *Salgın Hastalıklardan Ölümler* (2. b., Cilt 22). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Panzac, D. (2011, Nisan 08). Osmanlı İmparatorluğunda Veba (1700-1850). (Ç. Yılmaz, Dü.) *Osmanlı İmparatorluğunda Veba (1700-1850)*, s. 42.
- Parıldar, H. (2020). Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastahanesi Dergisi*(30), 24. doi:doi:10.5222/terh.2020.93764
- Pearce, B. (2020, Nisan 14). Covid-19 Updated Impact Assessment. *IATA Press*, 1-9.
- Polat, Y., Yanıkoğlu, A., & Çetin, H. (2017, 07 14). İklim Değişikliğinin Sivrisinek Kaynaklı Hastalıklar. *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi C-Yaşam Bilimleri ve Biyoteknoloji*, 6(2), 2-8.
- Rogers, D., Wilson, A., Hay, S., & Graham, A. (2006, 08 19). The global distribution of yellow fever and dengue. *Advances in Parasitology*, s. 181-220.
- saglik.gov.tr. (2020, 08 31). *HIV-AIDS İstatistik*. hsgm.saglik.gov.tr: (Erişim Adresi): <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/hiv-aids/hiv-aids-liste/hiv-aids-istatistik.html>(Erişim Tarihi: 14.09.2020)
- Samancı, M. (2020). Küresel Bir Salgın: Covid-19. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-6.
- Schmidhuber, J., Pound, J., & Qiao, B. (2020). Channels of transmission to food and agriculture. (FAO) *Food and Agriculture Organization of the United Nations*, 6-7. doi:<https://doi.org/10.4060/ca8430en>
- SHGM, S. (2020, Mart 18). *COVID-19 krizi, Eurocontrol Üyesi 20 Ülkenin Uçuşlarında Düşüşe Neden Oldu*. shgm.gov.tr: (Erişim Adresi): <http://web.shgm.gov.tr/tr/haberler/6326-covid-19-krizi-eurocontrol-uyesi-20-ulkenin-ucuslarinda-dususe-neden-oldu>(Erişim Tarihi: 14.09.2020)

- Soylu, Ö. B. (2020, Haziran 25). Türkiye Ekonomisinde Covid-19'un Sektörel Etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(6), 169-185.
- Sönel, T., Yılmaz, S., & Sarıaydın, İ. (2020, Şubat 05). İngiltere Özelinde Türkiye'nin Sağlık Turizmi Fırsatları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 74-85.
- Sturman, L., & Holmes, K. (1983, Nisan 10). The molecular biology of coronaviruses. *Science Direct*, 28, 35-112.
doi:[https://doi.org/10.1016/S0065-3527\(08\)60721-6](https://doi.org/10.1016/S0065-3527(08)60721-6)
- Sulukan, E. E., Küçükoğlu, K., & Gül, H. (2009, 06 13). Aıds Ve Tedavisinde Kullanılan İlaçlar. *Atatürk Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 1(38), 1-26.
- Swaminathan, S. (2021, Acak 08). *COVID-19 - Variants & Vaccines*. who.int: (Erişim Adresi): <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/q-a-coronaviruses>(Erişim Tarihi: 21.01.2021)
- Şahsuvaroğlu, B. N. (1954, Nisan 06). Tarihi Kolera Salgınları ve Osmanlı Türkleri. *Tarihi Kolera Salgınları ve Osmanlı Türkleri*, s. 282-283.
- Şanlı, K. (2010). Influenza Virüsü ve Domuz Gribi. *JOPP Dergisi*, 2(1), 6.
- Şanlı, O. (2020). Keynesyen Model Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Küresel Ekonomiye Muhtemel Etkileri: Abd Ve Çin Ekonomileri Üzerine Bir Araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 597-634.
- Şanlı, O. (2020). Keynesyen Model Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Küresel Ekonomiye Muhtemel Etkileri: Abd Ve Çin Ekonomileri Üzerine Bir Araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 3-38.
- T.C Sağlık Bakanlığı. (2019). Türkiye'de Sağlık Turizmi. *T.C Sağlık Bakanlığı*, 2-7.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020, 07 20). *Covid-19 nedir?* covid19.saglik.gov.tr: (Erişim Adresi): <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> (Erişim Tarihi: 20.07.2020)
- Taylor, E., & Schwartz, J. (2020, Mart 17). Volkswagen Suspends Production as Coronavirus Hits Sales. *Reuters*, (Erişim Adresi): <https://www.reuters.com/article/us-volkswagen-results-2019/volkswagen-suspends-production-as-coronavirus-hits-sales-idUSKBN2140OF>(Erişim Tarihi:16.09.2020)

- Taymaz, E. (2020, Mart 24). *Covid-19 tedbirlerinin ekonomik etkileri ve politika önerileri*. sarkac.org:(Erişim Adresi): <https://sarkac.org/2020/03/covid-19-tedbirlerinin-ekonomik-etkileri-ve-politika-onerileri/> (Erişim Tarihi:29.05.2020)
- Temel, M., & Ertin, H. (2020, Ocak). 1918 Grip Pandemisi Kıssasından COVID-19. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1), 65.
- Til, A. (2020, Nisan). Yeni Koronavirüs Covid-19 Hakkında Bilinmesi Gerekenler. *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 8(85), 53.
- Tontuş, H. (2020). Özel Hastaneler ve Özel Sağlık Tesisleri. *SATURK*, 1-10.
- Turan, M. (2005, Mayıs). Kuş Gribi ve Alınması Gereken Önlemler. *Adamag Dergisi*, 3(1), 2-10.
- TÜBA. (2020, Haziran 05). *Covid-19 Küresel Salgın Değerlendirme Raporu*. Ankara: TDV Yayın Matbacılık.
- TÜBA. (2020, Nisan 17). *Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu*. Ankara: TÜBA.
- Tümer, A., & Ünal, S. (2011, 11 29). Hıv/Aıds Epidemiyolojisi Ve Korunma. *Sosyal Politikalar Araştırma Dergisi*, 4(4), 1-8.
- Türk Dil Kurumu. (2011, Temmuz). Veba. *Veba*, s. 24-75.
- Türker, G. Ö. (2020, Haziran 30). Covid-19 salgını turizm sektörünü nasıl etkiler? Turizm akademisyenleri perspektifinden bir değerlendirme. *International Journal of Social Sciences and Education Research (IJSSER)*, 6(2), 207-224. doi:<https://doi.org/10.24289/ijsser.760790>
- Uludağ, O. Ş. (1938, Ekim 11). Son Kapitülasyonlardan Biri Karantina. *Son Kapitülasyonlardan Biri Karantina*, 2, s. 7-8.
- UN. (2020, Ocak). World Economic Situation and Prospects as of mid- 2020. *United Nations*, 3-22. (Erişim Adresi): https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/WESP2020_MYU_Report.pdf (Erişim Tarihi:10.09.2020)
- UNIDO. (2020, 10 21). Coronavirus. *The Economic Impact*, 2. (Erişim Adresi): <https://www.unido.org/stories/coronavirus-economic-impact> (Erişim Tarihi:15.11.2020)
- UNWTO. (2020, Mart 26). International Tourism Arrivals Could Fall By 20-30% In 2020. *World Tourism Organization*, 1-2.

- unwto.org. (2020, 05 18). *International Tourism And Covid-19*. unwto.org: (Erişim Adresi): <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19> (Erişim Tarihi:23.09.2020)
- Ünlüönen, K., & Çeti, B. (2019, Aralık 30). Salgın Hastalıkla Sebebiyle Oluşan Krizlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 22(2), 109-128.
- WHO. (2009, Haziran 02). *Dünya Bankası, H1N1 savaşını finanse etmek için 500 milyon dolar ekledi*. Ağustos 08, 2020 tarihinde crofsblogs.typepad.com: (Erişim Adresi): <https://crofsblogs.typepad.com/h5n1/2009/06/world-bank-adds-500-million-to-fund-h1n1-fight.html>
- WHO, W. H., & UNICEF, U. N. (2010, 08 08). Sarıhumma Girişimi: ömür boyu sürecek bir fırsat sunuyor. *Tek enjeksiyon, tam koruma*, s. 1-14.
- Wikipedia. (2005, 07 03). *Sarıhumma*. Ağustos 31, 2020 tarihinde tr.wikipedia.org: (Erişim Adresi): https://tr.wikipedia.org/wiki/Sar%C4%B1humma#cite_note-3 (Erişim Tarihi:22.05.2020)
- WTO, W. (2020). Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy. *WTO Press*, 1-13.
- Yavuz, F. (2020, Mayıs 03). Tarıma Koronavirüs Etkisi. *Kriter Siyaset Toplum ve Ekonomi Dergisi*(46), 1-4.
- Yenişehiroğlu, E., & Salha, H. (2019, Haziran 27). Covid 19 Pandemisinin Türkiye İç Turizmine Yansımaları: Değişen Talep Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, 19(37), 355-368.
- Yeşildere, T. (2006, Ağustos 31). Kuş Gribi (Avian İnfluenza) ve İnsan Sağlığı. *Kuş Gribi (Avian İnfluenza) ve İnsan Sağlığı*, 1-4.
- Yılmaz, C. (2010, Haziran 12). Online Alışverişte Algılanan Değer, Memnuniyet, Güven ve Sadakat Arasındaki İlişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Cumhuriyet Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s. 12-21.
- Yılmaz, Ö. (2017, Temmuz 06). 1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1, 23-55.
- Yolun, M. (2012, şubat 10). İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzrindeki Etkileri. *İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzrindeki Etkileri*, s. 71.
- Youngerman, B. (2008, 06 10). Pandemic And Global Health, New York: Infobase Publishing. *Pandemiler ve Küresel Sağlık*, s. 14.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı :GÖKTÜRK İbrahim
Uyuğu : Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Tarihi ve Yeri :
Telefon :
Faks :
E-mail :
ORCID : _____

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	-----	-----
Yüksek Lisans	Uluslararası Politik Ekonomi	-----
Lisans	İŞLETME	25.05.2015

İş Deneyimi Yıl

2019-2021

Yer

Çatak Kaymakamlığı

Görev

Basın İşleri

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Hobiler

Spor, Gezi, Araştırma, Sinema ve Müzik

VAN YÜZÜNCÜYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

12/01/2021

Tez Başlığı / Konusu: Tarihsel Süreçte Önemli Salgın Hastalıklar ve Covid-19'un Sektörler Üzerindeki Ekonomik Etkileri

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam **83** sayfalık kısmına ilişkin, 11/01/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından **TURNİTİN** intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **% 16** (yüzde on altı) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

12/01/2021
İbrahim GÖKTÜRK

Adı Soyadı: İbrahim GÖKTÜRK

Öğrenci No: 18920022033

Anabilim Dalı: Uluslararası Politik Ekonomi

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah EROL

12/01/2021

ENSTİTÜ ONAYI
U Y G U N D U R

/ / 2021

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR